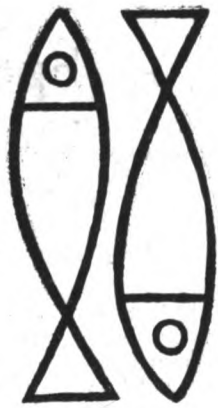


# OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”



## Overeenkomstig het Evangelie leven

„Alleen, gedraagt u waardig het Evangelie van Christus...”

Fil. 1 : 27.

Paulus heeft in de voorafgaande verzen nogal wat van zichzelf gezegd. Omdat de Filippenzen bezorgd waren hoe het met hem zou aflopen. Daar moeten ze verder maar niet over tobben. Dat komt wel goed. Laten ze over hem niet bezorgd zijn. Ze moeten hun aandacht maar aan iets anders geven. Ze mogen wel toezien, dat hun leven in overeenstemming is met het Evangelie van Christus.

Met het woordje „alleen” wordt aangegeven, dat hier een zaak van groot belang aan de orde wordt gesteld. De een vertaalt: „Eén ding slechts”. Een andere vertaling luidt: „Enkel dit!” Als dit woord gesproken was zouden we ons kunnen voorstellen, dat Paulus vermanend de vinger er bij opstak. Dáár moeten ze toch vooral om denken, dat hun gedrag in overeenstemming is met het Evangelie.

Het gaat over het gedrag van de gemeente. De St. Vert. heeft: wandelt waardiglijk het Evangelie. Ze moeten hun leven zo leiden, dat het „in evenwicht is” met de blijde boodschap. Als Paulus nog leefde zouden we hem willen vragen daar nu wat meer van te zeggen en concreet, bepaald, aan te wijzen hoe dit leven overeenkomstig het Evangelie nu moet worden uitgevoerd. Waarschijnlijk zou hij dan zeggen, dat hij onze wetgever niet was noch die van de Filippenzen; en dat elk lid van de gemeente de HERE in alles moet kennen en naar zijn bijzondere omstandigheden en levenskring zelf de weg heeft te zoeken en te vinden, waarin het Evangelie wordt gediend.

De apostel geeft geen casuïstiek. D.w.z. hij bespreekt niet allerlei gevallen om precies aan te geven hoe men in allerlei levensverhoudingen zich moet gedragen. De Bijbel is geen wetboek, dat we maar even hebben op te slaan bij art. zus of zo, om dan secuur te weten wat we precies moeten doen of laten. Het leven is zo ingewikkeld en zo verscheiden en de omstandigheden en tijden zo van elkaar verschillend, dat geen mens alle gevallen kan overzien. De gemeente zou graag van de kansel horen, hoe de gelovigen in allerlei beroepen en in allerlei gevallen moeten handelen. En als ik het wel heb is de verleiding er ook wel om vanaf de kansel precies de paden uit te stippelen, waarlangs men moet gaan. Dat is dunkt mij onmogelijk. Als ieder maar één ding bedenkt: mijn doen en laten moet het Evangelie waardig zijn. Het Evangelie van Christus. Er is een blijde boodschap tot ons gekomen. Dat heeft ons gered. Want het Evangelie is een kracht Gods tot redding. Het heeft ons tot kinderen Gods gemaakt. En tot onderdanen van Jezus Christus. Het heeft ons overgezet uit het rijk der duisternis in het Koninkrijk Gods. Maar dan zullen we ook zo leven, dat aan het Evangelie van Jezus Christus geen afbreuk wordt gedaan. Ons burgerschap is in de hemelen. Welnu dan zullen we ons ook zo gedragen, dat anderen tot dat burgerschap worden gelokt. Iets van de blijdschap van het Evangelie moet van ons afstralen. Door ons gedrag zullen we zeggen: Komt gaat met ons en doet als wij! Met een heilige zorgvuldigheid zullen we er voor waken, dat door ons doen of laten het Evangelie niet wordt gelasterd, maar geëerd en geprezen.

Dat is een veelomvattende opdracht, die heel ons leven omspannt. Niets valt daarbui-

ten. Bij ons schrijven moet de vraag ons beheersen: Kan dit dienen tot bevordering van het Evangelie? Bij ons spreken zullen we daarom denken. Al ons doen en laten zal daardoor beheerst worden. Natuurlijk is het niet zo, dat wij ons dit altijd bewust moeten zijn. Zo gaat het in het leven niet. Het is niet zo, dat we bij elke zin die we schrijven of elk woord, dat we spreken, ons eerst even voorhouden: Denk om het Evangelie! Als we bij al ons doen en laten dit elke keer ons zelf moesten voorhouden, dan kwamen we tot weinig daden denk ik. Maar wel moest één zucht ons leven beheersen, één begeerte ons drijven, namelijk om het Evangelie te dienen en aan te bevelen.

Laat ik een voorbeeld nemen. Ik stel me voor, dat Napoleon door één ideaal werd gedreven: Frankrijk groot te maken en Europa te beheersen. Maar als hij een veldslag leverde, dacht hij daar niet bewust aan. Dan dirigerde hij zijn troepen en volgde gespannen het verloop van de slag. Toch mogen we zeggen, dat één begeerte hem dreef en één zucht hem beheerste.

Zo hoeven we niet bij al ons doen en laten bij ons zelf zeggen: O, nu zal ik het Evangelie dienen. Maar dat moet ons zo te zeggen zo gewoon worden in ons leven, dat het als een „tweede natuur” wordt. Dat we als „vanzelf” vermijden wat het Evangelie kan schaden en zoeken wat het kan bevorderen.

We hoeven elkaar niet vertellen, dat hier een groot tekort ligt van ons allen. Wie struikelt hier niet? En wie valt hier niet? Soms kan ons de gedachte overvallen: Wat komt er eigenlijk van ons leven terecht? Wat gaat er eigenlijk van de kerk uit? We zwijgen soms als we moesten spreken. En als we wat zeggen rollen ons zulke woorden uit de mond, dat we beter hadden kunnen zwijgen. We doen soms wat we moesten laten en we laten wat we moesten doen. Heeft de wereld dan toch gelijk, als zij zegt, dat het allemaal „één pot nat is”? Dat heb ik vaak gehoord van mensen van de wereld. Als ik probeerde hun de blijde boodschap te brengen en hen uitnodigde om „naar de kerk te gaan”, dan was het antwoord vaak: „Dominee, denkt u dat die mensen van uw kerk anders leven dan wij? Als ze kwaad worden vloeken ze en als het om de centen gaat zijn ze net zo gierig en begerig als wij; en als zij zich ergens uit redden moeten, liegen ze even hard als wij. En van het Evangelie heb ik zelden iets bij hen gemerkt”.

In veel gevallen hadden ze, vrees ik, gelijk. Er is veel christendom „van de koude grond”. Het leven van veel christenen is niet in evenwicht met het Evangelie. Dat is althans mijn indruk. Ik hoop, dat ik mij vergis, maar ik vrees. En laten we niet alleen klagen over andere kerken, waar de afval zo erg is en waar de antithese zoek is en waar de oecumenische geest zo doordringt. Ik ontken dat alles niet. Maar we hebben aan ons zelf genoeg dunkt mij zo. Ik heb genoeg over mijzelf te klagen en gij wellicht over uzelf. Laat ieder voor zich maar zijn schuld belijden, in zover hij hier schuldige staat. En God danken in zover hij naar deze opdracht leeft.

En laten we luisteren naar de opdracht: Leef naar de blijde boodschap van Jezus Christus.

Mogelijk vraagt iemand: Al geeft de Schrift geen casuïstiek, er zal toch wel meer te zeggen zijn van die wandel naar het Evangelie? Inderdaad. Het komt mij voor, dat Paulus er meer van zegt in het vervolg. Hij hoopt van hen te horen of te zien, dat zij

### UIT DE INHOUD:

Overeenkomstig het Evangelie leven	H. J. J.
Spanningen in de Kerk (XX)	C. V.
Geduld	C. S.
Volk en Reformatie in de 19e eeuw (I)	J. W.
Enkele opmerkingen over de uitleg van 1 Petr. 3 : 19 (II)	D. H.
Procuratio	A. P. M.
Ingezonden	
Persschouw	C. V.
Van hier en ginds	
Kerknieuws	

vast staan in één Geest. Ze moeten blijven staan op de grondslag van het Evangelie en blijven onder de werking van de Heilige Geest. Die is zó machtig, dat Hij hen voor alle vijanden kan beveiligen. En zó, omringd door de Heilige Geest, moeten ze één van ziel en één van zin medestrijden voor het geloof aan het Evangelie. Mogelijk is ook de vertaling: door het geloof aan het Evangelie. Ze hoeven geen „fronten te vormen”, geen machtige veldslagen leveren. Alleen maar blijven staan in het geloof en zo strijden voor het geloof in Jezus Christus.

Dan hoeven ze zich door geen tegenstanders laten beangstigen. Wie die tegenstanders waren weet ik niet. Of ze buiten de kerk of in de kerk waren zal wel niemand kunnen zeggen. Maar tegenstanders van het Evangelie zijn altijd brutaal en ze hebben een grote mond. Ze zouden met hun grote woorden beede vromen de schrik op het lijf jagen. Maar als de rechtvaardigen rustig op hun plaats blijven, dan zullen de tegenstanders onrustig worden. In de rustige vastheid der gelovigen hebben zij een teken van hún verderf en van het behoud der vromen.

Tot de waardige wandel-in-overeenstemming-met-het-Evangelie behoort ook nog, dunkt mij, wat in de verzen 29 en 30 wordt genoemd: geloven en lijden en strijden. Door Gods genade mogen we in Christus geloven. Van Hem alles verwachten. In onze nood en ellendigheid en verlegenheid op Hem vertrouwen. Als het goed is dan is ons leven een leven uit geloof. Dat is een gave van Gods genade.

Maar tot de waardige wandel naar het Evangelie behoort ook lijden. Dat hoeven we niet zoeken. Dat is op zichzelf niet begerlijk. We lijden soms ook als gevolg van onze dwaasheden. Alle lijden van de kerk is geen lijden om Christus. Maar als we lijden om Hem en vóór Hem, dan is dat een voorrecht. Dan zeggen we met de apostel: Het is ons gegeven voor Hem te lijden. Dat gaat gepaard met strijden. Het leven der gelovigen is een worstelen met de wereld en ons eigen vlees. Het is een strijden tegen boze, geestelijke machten en tegen concrete tegenstanders, die moeten worden wederstaan. Het is voor een christenmens erg moeilijk om in dat lijden en in die strijd het Evangelie te dienen. Het gevaar is groot, dat we van ons afbijten en dat we de tegenstanders aanblaffen. Of dat we verbitterd worden en grimmig. Dan zijn we geen aanbeveling voor het Evangelie van Christus. Daarmee winnen we de tegenstanders niet, maar stoten hen af.

We gedragen ons in dit alles het Evangelie waardig als we het voorbeeld volgen van Hem „die geen zonde gedaan heeft en in wiens mond geen bedrog is gevonden; die, als Hij gescholden werd, niet terugschold en als Hij leed, niet dreigde, maar het overgaf aan Hem, die rechtvaardig oordeelt”. I Petr. 2 : 22.

H. J. Jager.

# Spanningen in de Kerk

## Spanningen in de Kerk

XX

### Zijn we wel echt kerk...?

Zijn we wel **echt kerk**, kerk van Hem die de wereld zó lief heeft, dat Hij om haar te behouden de eeuwige verdoemenis inging?

Zijn we wel **echt kerk**, kerk van Hem, die door het offer van zijn bloed, de zonde, dat wil zeggen: de hoogmoed, de eigengerechtigheid, de zelfzucht, wegwast en allen die in Hem geloven maakt tot zichzelf verloochevende, elkander vurig liefhebbende leden van Gods éne huisgezin?

Zijn we wel **echt kerk**, kerk van Hem, die in zijn ganse leven getoond heeft, dat dienen, dienen het levensklimaat is van de gemeenschap, welke Hij zijn lichaam noemt en die Hij in stand houdt door zijn Heilige Geest?

Zijn we wel **echt kerk**, kerk van Hem, die het Licht der wereld is? Zijn we een kerk waarvan de deuren en ramen naar alle kanten open staan, neen, niet om „deze wereld” binnen te laten, maar om het heil, de vrede, de blijdschap van Christus naar buiten te laten stromen en stralen, bij dagen en bij nachten?

Zijn we wel **echt kerk**, kerk van Hem, die gebeden, gesmeekt heeft, dat allen die in Hem zouden geloven één mochten zijn zoals Hij en zijn Vader één zijn, opdat de wereld zou geloven, dat God Hem gezonden heeft om haar te verlossen?

Zijn wij wel **echt kerk**, kerk van Hem, die vóór alles gekomen is voor de kinderen des verbonds die Hem verachtten, voor de verloren schapen van het huis Israël — en die nadat Hij door zijn ongelovig en hardnekkig volk was vermoord, toch, en zelfs vóór alle anderen, naar dat volk toeging om het te zegenen?

Zijn wij wel **echt kerk**, kerk van Hem, die toen Hij Jeruzalem aanschouwde, het bolwerk en brandpunt van het ontrouwe volk, over haar weende en het uitsnikte: Mocht ook gij nog op deze dag inzien wat tot uw vrede dient! — en Die bij het zien van de grote scharen van de ongelovige hardnekkige Israëlieten door medelijden werd bewogen, omdat ze afgetobd neerlagen als schapen zonder herder?

\*\*\*

Ja, zijn we wel **echt kerk** — die vraag moeten we ons steeds weer stellen — met het oog op alles wat in en door de kerk geschiedt. Want het leven van de kerk des Heren wordt steeds en op alle mogelijke manieren bedreigd.

In de gereformeerde kerken openbaarde zich steeds weer het kwaad waarover Sikkel in 1896 aldus klaagde: „O, ons kerkelijk leven is veelszins zo ziek, zo ver beneden de kracht der Opstanding, zo klein, zo benepen, zo arm, zo dor, zo ontmoedigend kleingeestig. Het doet u zo gedurig denken aan een verstopt hofje, waar men van het leven afscheid nam, en nu in achterklap, gebabbel en gekibbel de avond aan de morgen haakt, om, met zichzelf ingenomen, ten leste deur en luiken te sluiten en er alleen over te blijven.

Wie dan nog de kracht des levens kent van Hem, die op de berg in Galilea zijn bevel voor alle volken ons gaf en op de Olijfberg ons in het scheiden met toezegging van de kracht uit de Hoogte naar de einden der aarde heenwees; wie het heimwee naar het machtige leven der gemeente van Christus kent, en de vleugelen van dat leven nog in de ziel mag gevoelen, die kan dit zinken, dit wegdruipen van de eer van ons geloof en van onze liefde niet dragen, en neigt tot de vraag, of Christus' kerken onder ons nog wel verwaardigd zullen worden in de worsteling der 20ste eeuw te staan. Die vreest, dat de gemeente een verkankerde patiënt in plaats van de lichtdraagster van ons volk zal zijn.

O, wat al zonden omringen dit zinkende leven! Afgunst, nijd, laster, lust tot krenking, eigenwijsheid, gierigheid, geestelijk onverstand, en zo velerlei vleselijkheid. De beschaafde wereld is fijner, aantrekkelijker in haar bejegening dan dit gezelschap van gereformeerden, die de Geest Gods bedroeven, die

hun eigen ik zoeken op te richten, en zelfs de kerkelijke eenheid in eenzelfde woonplaats met een liefdeloos gelaat aan elkander weigeren, of wat één is nog door de farizeese waan van hoger heiligheid zoeken te scheuren, hun broeder uitsluitend en vertredend met woord en daad.

Waarlijk 't is een stroom van ongerechtigheden, die tegen het gereformeerde volk getuigt! En die doet vrezén, dat de Here zulke onbekeerlijkheid en ongeestelijke moedwil na zoveel weldaden, als Hij schonk, met zijn roede en zijn plagen bezoeken zal. Een oordeel ducht menig hart, dat niet insliep en voor meegaan in de zuiging van de stroom nog enigmater door oprechtheid behoed werd, een oordeel, dat helaas! in menig opzicht op menige plaats, in menige kring, in menig gezin en in menig persoonlijk leven reeds komt of gekomen is”.

\*\*\*

Ja, zijn we **echt kerk**, kerk van onze Heer Jezus Christus? Dan stemmen we van harte in met het woord van Sikkel, dat hij in het heetst van de strijd om de reformatie der kerk in de tachtiger jaren schreef. Dit woord:

„Ik geloof, het is een kenmerk van **reformatie** dat des Heren kinderen **niet** tevreden zijn met **zelf** van de doolweg wedergebracht te zijn, maar dat zij verootmoedigd worden in schuldbelijdenis en smeking voor **al** het zaad des Heeren. „Breng, Heer! **al** uw gevangenen weder!” Voor zichzelf een weg te zoeken en niets voor de broeders en zusters te gevoelen die nog niet van des Heren weg willen weten; van hen **af** te zijn. — neen, dat is niet een toestand, die uit de Here is. Dat is geen reformatie, van de éne liefdeloosheid in de andere liefdeloosheid over te lopen! Reformatie is worstelen om herstel, niet maar voor zichzelf, neen, maar voor het **lichaam des Heeren**, tot ere des Heeren, tot — welzijn van Gods volk, tot zegen voor het vaderland en voor geheel het mensdom. Waarlijk, de liefde zoekt **zichzelf** niet. Onze **kerk** is ook niet een klacht over onze personen alleen, maar over de breuke van SION. **Dat** is de weedom, waarom wij ons op de borst moeten slaan, en roepen naar de Heere. En zo wij van die klacht af waren broeders! zo waren wij van de weg der reformatie af. Dat zou zijn afsnijding, losrukking van het lichaam des Heren, om op eigen gelegenheid te verdorren. Neen, dan zat ik nog maar liever met Gods kerk in de gevangenis, dan van haar **los** te zijn; „Jeruzalem, eer ik U vergeet, vergeet mijn rechterhand zichzelf!” En tot dat Jeruzalem telt mijn hart **al** die broeders en zusters, die mij niet verstaan en niet verstaan willen, als ik van de reformatie der Kerken tot hen wil spreken, — maar die toch **van Christus** zijn, **mijn** broeders, **mijn** zusters, al tellen zij mij niet meer mee. En tot dat Jeruzalem rekent mijn hart het gedoopte zaad, dat onder het bondzegel ligt en daarom op des Heren weg **moet** zijn. De Filistijnen heersen over hen en zij buigen smadelijk voor Dagon, — en zou **mij** dat niet aangaan? het is toch **mijn volk! Het volk mijns Heeren.**”

\*\*\*

Ja als wij **echt kerk** zijn, beamen wij van ganser harte ook dit woord van Sikkel:

„De zaak der gelovigen in elke kring is **onze** zaak, omdat wij **van Christus** zijn. **Nooit** braken wij met hen de banden en nooit **zullen** wij het doen. Al wierpen zij ons weg, wij hangen hen aan. Wij verwierpen en verwerpen het **ongeloof**; heel het goddeloze **reglementaire** genootschapstoestel; de **vermenging** van geloof en ongelooft; van waarheid en leugen; de **bestuurscolleges**, die de kerk Gods vertreden; wij leuren kerkelijk naar de **belijdenis** van Gods volk, naar de **belijdenis** der vaderen, overeenkomstig Gods Woord. Op **dezelfde** erve, en daarvan nooit te verdrijven, zijn wij door Gods genade tot de **gehoorzaamheid des geloofs** in ons kerkelijk leven gekomen; delende in al de wonden en ellenden; maar in de bediening des Woords en der sacramenten, in de christelijke tucht en in de regering der kerk in vele zwakheden weer **handelende** naar wat wij **belijden**.

**Maar daarom draagt ons harte niet minder oprechte liefde toe aan alle gelovigen, die onze wegen nog niet kunnen waarderen; die**

**nog tasten en zoeken; zo er maar enig teeken zij, dat zij den monde des Heren vragen.”**

\*\*\*

Zo schreef Sikkel.

Hij was misschien wel de vurigste, de trouwste, de onverzettelijkste strijder voor de gehoorzaamheid aan Gods Woord in heel het leven en voor de reformatie der kerk. En wie heeft zo rusteloos gevochten tegen iedere vorm van verwereldlijking van het christelijke leven!

En toch schreef Sikkel ook heel vaak woorden als de zo juist geciteerde.

Of nee, zo zeg ik het niet goed.

Juist omdat Sikkel zo diep boog voor het woord des Heren, juist omdat Hij zo krachtig streed voor de reformatie van de kerk en het ganse leven, juist omdat hij iedere vermenging van kerk en wereld haatte, dáárom had hij alle gelovigen zo vurig lief, dáárom liet hij ze nooit los, dáárom worstelde hij gedurende heel zijn leven om de kerkelijke eenheid van allen, die de Here Christus liefhadden.

C. V.

## Geduld

Er is in de kerken hier en daar heel wat onrust te bespeuren. Vóór, maar vooral ná „Assen”.

Vóór „Assen” las ik in één van onze bladen, dat, als onze synode samenspreking weigerde met de synodale kerken, dit wel eens de druppel kon wezen, die de emmer doet overlopen.

Ná „Assen” las ik een oproep voor een vergadering, om te spreken over de vraag: wat nu?

En in een gesprek hoorde ik zelfs dat besluit van „Assen” inzake samenspreking „goddeloos” noemen, een „belaching voor de wereld” enz.

Sommigen menen, dat 't zo beslist niet langer kàn.

Dit alles getuigt toch wel van de nervositeit, de onrust en het ongeduld in onze kerken.

En daarover zou ik nu wel eens iets willen zeggen.

De gedachte bij velen is: de vrijgemaakte kerken en de vrijgemaakte synoden willen niet samenspreken. De synodalen roepen en smeken nu al jaren. Maar de vrijgemaakten antwoorden steeds „neen!”

En door al dat neen-zeggen gaan de vrijgemaakten de kant uit van de secte, beweert men.

Maar, beste broeders, laten we toch eens nuchter zijn, **de vrijgemaakte kerken hebben van het begin af de samenspreking niet geweigerd.**

Maar we moesten toch weten, of er werkelijk **eenheid** was? Was het niet wonderlijk, dat daar in Groningen op de synodetafel lag de brief, waarin gevraagd werd „gezamenlijk voorstellen te ontwerpen, welke leiden tot overeenstemming inzake leerpunten, welke ons tot nu toe scheiden”?

En het briefje van Ds J. Weggemans „of u tot zulk een samenspreking bereid zijt”?

Daar zaten de mannen-broeders op de synodevergadering te Groningen, velen nog maar pas geleden geschorst, en daar lag al de uitnodiging: komt u eens met ons praten, we moeten tot overeenstemming komen.

Ja, en dat, terwijl deze vrijgemaakte broeders helemaal niet veranderd waren, maar er nog net zo over dachten als in 1944, zelfs nog meer in hun overtuiging waren versterkt, dat de synode 1939-'43 van het rechte spoor was afgeweken.

En nu dit verzoek tot „samenspreken”.

Wat moest onze synode doen? Wat moesten de broeders hiervan denken?

Toen heeft deze synode besloten een achtal deputaten te benoemen onder bepaling:

„1e. dat het thema der gedachtenwisseling primair zal moeten zijn het geheel der uit de officiële stukken reconstrueerbare eigenlijke oorzaken der geslagen breuk;

2e. dat de gedachtenwisseling voorshands alleen schriftelijk geschiede...”

„Groningen” heeft toen de hand uitgestoken!

Maar zo: zet u eerst maar eens op papier, hoe u nu over de zaak denkt, over uw belijdenis-formule, over de schorsingen, enz.

En... dit wast al 't water van de zee niet

uit: aan dit verzoek hebben de synoden van de gebonden kerken nooit voldaan! Van onze zijde zijn wel eens andere voorstellen gedaan: 't was altijd „neen!”

Als het de synoden van de synodale kerken er toch werkelijk om te doen was, om tot samenspreking te komen, **dan was hun de weg gebáánd**, dan zouden ze bereid geweest zijn om de eigenlijke oorzaken ons voor te leggen.

En dat is niet gebeurd. Als men dan toch zo voor hereniging is, **waarom dan die eerlijke goede weg nooit bewandeld?**

En daarmee houdt verband: is er ooit sprake geweest van een zweem van verdriet over wat er geschied is?

Ja, men kan wel van smart spreken, maar dan moet dat toch uitkomen in daden?

Wat er gebeurd is in 1943 en volgende jaren was toch geen „burenruzie”? Deze zaken zijn toch voor Gods aangezicht geschied met aanroeping van Zijn Naam?

Evenwel, 't zeulde maar voort van synode tot synode, maar er werd niets bereikt.

Men vroeg om „her-eniging”. Maar er was geen **eenheid**. En die eenheid moet er zijn op grond van Schrift en belijdenis, die eenheid is er, als er werkelijk terugkeer is naar Gods Woord. En dan moeten we niet zeggen: er is dáár wat en hier wat, overal is moeite, maar dan moeten we letten op de **grondslag** van de kerk.

Er moet **eenheid zijn in belijden en regering der kerk**. En die eenheid kunnen wij niet maken, **die eenheid kan de Here alleen geven**.

We weten toch wel, waarom het gaat? Dat weten de synodale kerken toch ook wel? Het is al zo vaak gezegd, van synode-wege en door plaatselijke kerkeraden: broeders, keert als kerk weer naar de Schrift, verwerp uw leerformules en de hiërarchie, weersta dat streven naar de moderne oecumene.

Zie, dan is er eenheid en dan kunnen we samen optrekken.

Wat dacht u. zou er dan nog lang gepraat moeten worden? Maar dacht u, dat deze zaken in een „samenspreking” klaar komen?

Wat mijn eigen schorsing betreft, een synodale collega zei eens tot me: „we moeten aan de ronde tafel, man, dan komt alles in orde”. Maar toen de zaken aangepakt moesten worden, **de eigenlijke oorzaken** nagegaan moesten worden (en dat is tweemaal ondernomen, waarbij ik medewerking beloofde) **kwam de zaak in de doofpot**.

Willen wij dan geen eenheid? Wilden onze voorouders dat niet in de grote reformatie en de afscheiding?

Ja, met allen, die de HERE vrezen!

**Art. 27:** de kerk is een heilige vergadering van de ware gelovige christenen. Niet van enkele. Maar van alle. Alle ware gelovigen

horen daarbij. Allen behoren zich met haar te verenigen.

**Acte van Afscheiding:** we willen ons verenigen met elke op Gods onfeilbaar Woord gegronde vergadering en we willen gemeenschap oefenen met alle ware Gereformeerde lidmaten.

**Groningen 1946:** we willen staan naar kerkelijk samenleven met allen, die met ons door één Geest één Here aanbidden en éenzelfde geloof belijden.

Zie, als we werkelijk kerk van Christus zijn, mag die oproep tot de waarachtige eenheid niet verstommen.

En dan moeten we maar geduld oefenen, broeders.

Er op letten, wat de HERE doet in de Herv. kerk, de synodale kerken en de Chr. Geref. kerken.

Dat hebben we niet in de hand.

Maar dit weten we wel: zo „herenigen” kan niet.

Maar wie weet, wat de HERE nog wil werken. Kwam er niet 50 jaren na de afscheiding toch nog een doleantie? Vele ware kinderen Gods in andere gemeenschappen klagen over Woord-verlating. Laten ze daar actief zijn in bidden en werken. God mocht zich wenden en berouw hebben.

En als er broeders zijn, die teleurgesteld zijn door het „Asser” besluit: ontketent toch geen „acties”, maar blijf op uw post in de plaatselijke gemeenten.

En laten we zo samen verder strijden, elkaar aanvaardend als broeders, daar Christus ons aanvaard heeft. Maar we moeten niet weer een menselijk juk aannemen.

Hebt geduld, broeders.

C. Stam.

Ook deze stem uit de kerken geven we een plaats. Hoe ondergetekende er over denkt is bekend.

H. J. Jager.

## Volk en Reformatie in de 19e eeuw

### I

Wij lezen eens, dat de historie het tegenstelde is van een zonnwijzer. Wijst de laatste alleen de zonnige perioden aan, de historie tekent bijkans alleen de perioden van storm en donkerheid aan.

Met de kerkgeschiedenis is het al niet veel beter. Van Luther en Calvijn en andere groten weten wij heel veel, evenzo van kerkstrijd en kerkscheuring, maar wat weten wij van het leven en werken, van de maatschappelijke omstandigheden van het gewone kerkvolk? Rekent ook de kerkgeschiedenis alleen met wat groots en massaal is en vergeet zij het mensenhart, „dat juicht in vreugd en kreunt in smart?”

Dan is het met de Bijbelse geschiedenis toch anders en beter gesteld. Ook dat is een geschiedenis van vele eeuwen, van veel strijd en ellende, maar de gewone mens komt duidelijk uit de verf. En juist door de beschrijving van de enkele mens in een bepaalde periode in de geschiedenis, krijgt de historie meer reliëf en de achtergrond verklaart dikwijls moeilijke situaties.

Sinds de sociologie als zelfstandige wetenschap haar loop begon is er in de geschiedschrijving wel wat ten goede veranderd. Hoewel de betekenis van de woorden „sociologie” en „economie” niet zover uit elkander liggen, heeft de practijk hen tamelijk ver uit elkaar doen groeien. De moderne socioloog, die moet speuren naar de wetmatigheid in en van de

menselijke samenleving, schenkt grote aandacht aan de menselijke kant van de zaak.

Meer dan de econoom ooit kan of zal doen, betreft de socioloog de individuele mens of de menselijke groepering in zijn wetenschappelijke beschouwingen. Dat maakt de vele sociologische proefschriften zo boeiend. Voor sociologische werken bestaat, blijkens de vele drukken en herdrukken, bijzonder grote belangstelling.

Voor de kerkgeschiedenis der laatste eeuw en met name voor de geschiedenis van Afscheiding en Doleantie, is het werk en de studie van de sociologen van grote betekenis.

De vele sociologische studies van de laatste tientallen jaren, stellen ons in staat ons een vrij duidelijk beeld te vormen van de maatschappelijke standing en omstandigheden waaronder de vaders der Afscheiding leefden.

Dat b.v. het Reveil een reformatiebeweging onder de hogere standen was en de Afscheiding aansloeg onder de „kleine luyden” is algemeen bekend en aanvaard. Maar hoe leefden en wat was de mentaliteit van die hogere standen en die kleine luyden?

Op deze belangrijke vragen geeft de recente kerkgeschiedenis een beslist onvoldoende en de moderne socioloog een vrij duidelijk antwoord.

\* \* \*

Met betrekking tot de Afscheiding brengt een onderzoek naar de maatschappelijke stan-

## Enkele opmerkingen over de uitleg van 1 Petr. 3:19

### II

#### III. De tendenz van de pericoop.

Mocht zo de vraag naar de betekenis van de woorden „Hij heeft aan de geesten-in-hechtenis Zijn orders gegeven” in principe juist zijn beantwoord, dan blijft nog te onderzoeken, wat de **functie** van deze mededeling is in het onderhavige betoog. Wat beoogt de apostel met deze opmerking **in het kader van zijn vermaning in dit gedeelte?** Om dat te weten te komen, moeten we enigszins breder stilstaan bij het verband waarin deze woorden voorkomen.

Het is een van de verdiensten van Visee's bijdrage, dat hij een vertaling-in-parafraze heeft gegeven van het gedeelte, waaruit de tekst-in-discussie is genomen. Hetgeen immers door Petrus gezegd wordt over de „geesten-in-hechtenis” zal geen losse opmerking zijn, maar verband houden met wat hij vooraf gezegd had en met wat hij laat volgen. Daarom is het nuttig, de gang van het betoog duidelijk voor ogen te stellen. Echter: zakelijk verschil ik toch weer met V. van opinie.

Mijn grote bezwaar is, dat hij de pericoop te kort neemt. Hij eindigt nl. zijn parafraze

daar, waar volgens de traditionele indeling het hoofdstuk eindigt. Doch zoals zo dikwijls is van een wezenlijke insnijding in het betoog hier nauwelijks sprake. Terecht laat dan ook Nestle in z'n uitgave van de Griekse tekst 4 : 1 onmiddellijk aansluiten bij 3 : 22 zonder te laten inspringen. „Terecht” zeg ik, want 4 begint met het **concluderende** „dus” (of „dan”): „Daar Christus dan naar het vlees geleden heeft, moet ook gij u wapenen met dezelfde gedachte, dat, wie naar het vlees geleden heeft, onttrokken is aan de zonde, om niet meer naar de begeerten van mensen, maar naar de wil van God de tijd, die nog rest in het vlees, te leven” (N.B.G.-vert.).

De beginwoorden („Daar Christus... naar het vlees geleden heeft”) wijzen kennelijk terug naar vs 18<sup>1)</sup> „Want ook Christus is eens voor de zonden gestorven... gedood wat het vlees betreft<sup>2)</sup>...”. En lezen we nog even door, dan blijkt straks vs 6 in deze bevoordingen gesteld te zijn: „Want daartoe is ook aan doden het evangelie gebracht, opdat ze wel geoordeeld zouden worden naar de mensen **wat het vlees betreft**, maar naar God zouden leven **wat de geest betreft**”. Ieder zal aanstonds inzien, dat we hier nog steeds met de tegenstelling te maken hebben, die in vs 18 aan de orde gesteld werd: „gedood wat het

vlees aangaat, levend gemaakt wat de geest aangaat”. Zie ik wel, dan vindt pas hier de pericoop waarvan vs 19 deel uitmaakt, een zekere afsluiting.

We willen bij beide verzen (vs 1 en vs 6 dus van hoofdstuk 4) even nader stilstaan. Allereerst bij vs 1. Het betrekken van dit vers in z'n oriëntatie leidt nl. tot een vrij ingrijpende wijziging in de opvatting van het gedeelte, waaruit de omstrede tekst genomen is.

Immers: Visee schrijft over de tegenstelling in het slot van vs 18, dat zo juist door ons werd aangehaald, het volgende: „Vlees is de mens door de schepping. Geest is de mens naar zijn bestemming. Vlees, d.i. vatbaar voor zonde, vloek en dood, na de val metterdaad door de zonde aan vloek en dood onderworpen. Zo was ook de mens Jezus Christus door zijn geboorte: vlees, een sterfelijk mens. En „geest” is de mens naar zijn bestemming: het onverliesbare leven deelachtig indien deze bestemming bereikt is. De Christus bereikte haar door en met zijn opstanding. Aan het kruis ging Hij als vlees, sterfelijk, vergankelijk, in oneer, de dood in. Ten derden dage stond Hij op als 'n eestelijk mens: met onsterfelijkheid bekleed, onvergankelijk, in heerlijkheid. Vergelijk 1 Corinthen 15, met name de verzen 40 en volgende.

Wanneer de apostel hier van (de mens) Christus (Jezus) zegt: „thanatotheis men sarki dzoo-opoiëthis de pneumatii” dan wijst hij op de dubbele winst, die de Hem aangedane dood en de Hem ten deel gevallen levendmaking aan de Christus brachten. Hij

den en verhoudingen o.a. deze frappante bijzonderheden aan het licht.

1. De Afscheiding was bijna uitsluitend een zaak van de „kleine luyden”, de maatschappelijke stand van kleine zelfstandigen, die wél moet worden onderscheiden van de „hogere stand” en de „volksklasse”. Niet alle kleine luyden behoorden tot de Afscheidenen, wél waren, op 'n enkele uitzondering na, alle Afscheidenen kleine luyden.
2. Die kleine luyden, al dan niet behorend tot de Afscheidenen, vormden in Dr Kuypers partij en organisaties de trouwe, en principiële kern, die hun leider „door dik en dun” volgde.
3. De volksklasse, de in aantal grootste bevolkingsgroep, had geen interesse, geen belangstelling voor de Afscheiding. Voor deze bevolkingsgroep, tekenend „de mindere man” genoemd, heeft de Afscheiding geen directe betekenis gehad. De totale afwezigheid van belangstelling voor kerkelijke en geestelijke vragen bij de mindere man, kan worden verklaard uit de toestand van volslagen apathie, waarin hij, als gevolg van de bijna onvoorstelbare sociale ellende, leefde.
4. De periode van industrialisatie, ca. 1880—1900, bracht de volksklasse de mogelijkheid tot geregeld werk en regelde verdiensten, waardoor hij zich kon ontworstelen aan het vernederende stelsel van bedeling en filantropie. Onder veel smarten en weeën werd in die periode uit het verzwakke en verziekte lichaam van de volksklasse een geheel nieuwe stand geboren: de stand van de vrije, mondige arbeider.
5. Dank zij z'n juiste positiekeuze en geniaal leiderschap, heeft Dr Kuypers in deze periode, waarin tienduizenden emanciperende arbeiders braken met de kerk en godsdienst, duizenden arbeiders weten te bezielen voor zijn idealen: de vrije kerk, de vrije school, de vrije arbeider.
6. Bestond Kuypers „aanhang” aanvankelijk uit een betrekkelijk kleine, maar invloedrijke groep van „plutocraten”, (die vanwege het kiesstelsel de Kamer-, Staten- en Raadszetels bezetten) en de kleine luyden; na 1880 wordt zijn partij versterkt door een „achterban” van omhoogstrevende arbeiders. Kuypers heeft het bestaan van heterogene delen van zijn Gereformeerde Gezindte tot een hechte eenheid en organisatie te smeden. Zocht de Afscheiding haar smalle bedding door de groep van kleine luyden, de stroom der Doleantie was, typisch Kuypersiaans, van meet af breder. Bij deze poging tot Kerkherstel waren de hogere stand, de niet afgescheiden kleine luyden

en de nieuwe arbeidersstand geïnteresseerd.

\*\*\*

Aan de hand van deze punten willen wij pogen een schets te geven van de maatschappij der vorige eeuw, als sociale achtergrond van Afscheiding en Doleantie.

De mindere man heeft, zo schreven wij, geen enkele historieschrijver geïnspireerd tot het schrijven van boeiende verhalen. Hoe zou dat ook?

„De mindere man diende zo ongeveer tot stoffage van het tafereel. Zo heeft een komediestuk zijn figuranten, die wel geen rol spelen, maar die men toch niet zou willen missen. Alleen was er dit verschil, dat men figuranten naar huis kan zenden, maar er voor de armen liefdadigheidsgedrag behoort te wezen tegen de honger. Die was er dan ook. Maar daarmee dan ook uit. Tegenpraat werd niet verwacht.

Voor het overige, men had er voorts ook niets op tegen dat er armen waren. Rijken en armen moesten er zijn, al was het alleen maar om des te beter op prijs te stellen de voorrechten, welke de gegoede klasse geniet”.<sup>1)</sup>

Maar der armen ellende en aantal was zo groot, „dat zij voor de overige standen een voorwerp van drukkende zorg en bekommernis uitmaken; zo zelfs, dat de vermindering van hun aantal of nog liever(!) de verbetering van hun lot, een levensvraag voor de gehele bevolking is geworden”.<sup>2)</sup>

En der armen aantal en ellende was ten tijde van Afscheiding groot.

Nederland was in die jaren, en nog vele tientallen jaren daarna, industrieel en sociaal een achtergebleven gebied.

De hogere stand, de voorname en verlichte geleerdheid, zat, naar Postmus woord, in hoge koepels aan vaarten en vlieten, of ter zijde van de weg. Terwijl het overgrote deel van het volk verpauperde, hielden zij zich onledig met moraliserende rijmellerie. Wilt gij een beeld van de fabrikant in die dagen: Hildebrands oom; de oude Stastok. Wilt gij een beeld van de gegoede handelaar? Gij kunt terecht bij Ds van Koetsveld. „Mijn oom Jan, is een Rotterdamse Tabakskoper, die een goed burgerbestaan heeft. Hij is geen karikatuur en heeft weinig zonderlings, zijn eigenaardigheid bestaat juist daarin, dat hij geheel en al Hollands burgerman, geheel Rotterdammer en geheel tabakskoper is. . . . Hij leeft evenwel niet enkel voor en in handelszaken; want hij is natuurlijk in eene sociëteit en in een leesgezelschap. Beide staan op denzelf-

1) J. Postmus: Oud Holland en de Revolutie. Kok, Kampen 1910, bl. 332.

2) Door dezelfde aangehaald van Koetsveld's Novellen en Schetsen, bl. 336.

den trap in zijne achtting: flesch en pijp en boek en gesprek, het zijn alles geene zaken, 't is tijdpassering. In de sociëteit des avonds, zoowel als des morgens bij de krant, is hij een staatkundige, zooals alle Hollanders dat zijn. Hij beslist over het lot van Turkije en Spanje; hij verzet zich hevig tegen elke nieuwe belasting, maar eindigt met ze te betalen, en hij is een doodvijand van omwentelingen, van de Franschen met hun regie en van alle belasting op koffie en tabak. . . . En zijn godsdienst? Die bestaat in een diepen eerbied voor de bijbel en in een eerlijk, menschlievend levensgedrag. Hij neemt de Hervormde godsdienstleer met hart en ziel, als de eenig ware aan, en hetgeen waar is, zegt hij, behoeft men niet opnieuw te onderzoeken of het waar is.

De Roomsgezinden noemt hij Jezuïeten, de Afscheidenen Scholtianen en muiters, de Remonstranten vrijdenkers, en de joden smousen en gauwdieven. Dat alles staat zo vast bij hem, als dat twee maal twee vier is”.<sup>3)</sup>

Dit was de mentaliteit van het toonaangevende Holland. De eigengereide zelfgenoegzaamheid vierde onder de hogere standen hoogtij.

Brugmans wijdt in zijn klassiek geworden studie<sup>4)</sup> een speciaal hoofdstuk aan de economische en sociale denkbeelden in het toenmalige Nederland en hij komt tot de conclusie, dat vóór 1850 geen denkbeeld over het arbeidersvraagstuk bestond. Men nam waar, dat er een talrijke schare was, die, hoewel valide, niet in hun onderhoud konden voorzien, doch voor de volksklasse als zodanig werd niets gedaan. Het enige was de hooggeroemde Nederlandse liefdadigheid, die zorgde voor weeshuizen, oudliedengestichten, hofjes, spijsuitdelingen in de winter, giften en aalmoezen van allerlei slag. Die liefdadigheid kwam niet verder, dan een, en dan beslist onvoldoende, verzachting van de grootste nood. Voor verbetering van het lot der volksklasse werd niets gedaan. Men interesseerde zich daar niet voor en redeneerde, dat het standsverschil van God gewild was.

De mannen van het Reveil maakten op deze algemene regel een gunstige uitzondering. Zij waren echter kinderen van hun tijd, en de verbitterde Bilderdijk kon de veelszins egoïstische liefdadigheidsgedrag van zijn tijd- en standgenoten fel hekelen, zelf ontkwam hij er toch ook niet aan. Wij hebben van Bilderdijk gedichten gelezen die dezelfde geest ademen. En de vrome Willem de Clerq is tot

3) C. E. v. Koetsveld: De pastorie van Mastland, bl. 280—'81.

4) Prof. I. J. Brugmans: De arbeidende klasse in Nederland in de 19e eeuw. Als pocket verschenen in de Aula reeks.

boette een bestaan in dat kreunde onder de vloek. En Hij gewon een bestaan dat in onvergankelijke heerlijkheid is gezet”. (Blz. 263, kol. 1).

Tot zover Ds Visee.

Men lette er nu op, hoe hij eerst schreef: „Vlees, d.i. vatbaar voor **zonde, vloek en dood**”, doch naderhand de eerste van het hier genoemde drietal („zonde”) laat vervallen: „Aan het kruis ging Hij als vlees, sterfelijk, **vergankelijk, in oneer**, de dood in” en „Hij boette een bestaan in dat kreunde onder de **vloek**”. Men vergelijkte met het laatstgegeven citaat ook nog de parafraze op pag. 277, kol. 1: „Hij boette er zijn om der zonde wil **vernederd, onder de vloek gebogen, sterfelijk** leven bij in”.

Maar: het eerste vers van hoofdstuk 4 bewijst m.i., dat juist het eerst genoemde element, „de zonde”, in dit verband de volle nadruk heeft. Daar wordt nl. gezegd, dat wie geleden heeft wat **het vlees** aangaat, van de **zonde** af is. „Sarx” (vlees) is hier dus, evenals b.v. in Rom. 8 : 3, blijkbaar gekwalificeerd als „sarx hamartias” (zondig vlees).

In verband daarmee zou ik ook nog op het volgende willen wijzen. Visee schrijft naar aanleiding van het „hapax” (eenmaal) uit vs 18: „. . . wilt u daar wel aan denken: zo iets overkomt een mens maar één keer en dit leed is gauw geleden!” (pag. 277, kol. 1). Doch m.i. had juist dit woord zijn gedachten moeten leiden naar Rom. 6 : 10 „Want wat Hij gestorven is, dat is Hij **der zonde** eenmaal gestorven”. Deze tekst wil zeggen, dat Christus

nooit weer („eenmaal” betekent hier nl. „eens voor altijd”, „voorgoed”) met **de zonde** te maken krijgt, en dat Zijn leven, door de opstanding herkrege, **voor God** is. Waaruit de gevolgtrekking wordt gemaakt, dat óók wij, die met Christus zijn gestorven, niet meer („mèketi”) de zonde mogen dienen (Rom. 6 : 6). Welnu: die gevolgtrekking correspondeert precies op die welke Petrus hier in 4 : 1/2 maakt (vgl. „mèketi”, vs 2) uit 4 : 18!<sup>3)</sup>

M.a.w. het gaat hier, dunkt mij, niet zozeer over de dubbele **winst** die sterven en opstanding voor Christus, en bijgevolg ook voor de zijnen, opleveren; maar veelmeer over de **eis** die in het met-Christus-gestorven-zijn aan de zijnen gesteld wordt, nl. **het voorgoed breken met de zonde**.

In de tweede plaats dan nog iets over 4 : 6. Men heeft met de verklaring van dit vers wel enige moeite gehad. Ik meen, dat uit het verband nu wel duidelijk kan worden, wat de strekking is van deze tekst. Het „geoordeeld worden naar de mensen” zal verband houden met wat vooraf gaat: degenen die in het heidendom gebleven zijn verbazen zich, dat de Christenen zich niet met hen storten in dezelfde poel van liederlijkheid (vs 4). Zij begripen dus de levenshouding der gelovigen niet, staan daar afwijzend tegenover, **veroordeelen die**. Toch mag dit de jonge Christenen er niet toe brengen, om maar weer in dat oude leven terug te vallen: de tijd dat ze ook zo wandelden, is al lang genoeg geweest (vs 3). Want daartoe is nu juist aan hen die dood waren (nl. door de overtredingen en

zonden, waarin ze vroeger wandelden, Ef. 2 : 2; vgl. Col. 2 : 13) het evangelie gebracht, opdat zij voortaan naar God wat de geest betreft zouden leven, al mogen dan ook de mensen hen oordelen wat het vlees betreft<sup>4)</sup> al mogen dus de heidenen, vanuit vleselijk standpunt oordelend, die levenshouding afkeuren.

D. Holwerda.

1) Het feit dat op deze plaats de conclusie uit vs 18 komt, maakt het waarschijnlijk, dat Petrus in het slotvers van hfdst. 3 terugkeert van zijn uitweiding over Noachs dagen naar zijn eigenlijke onderwerp, zodat dus zakelijk vs 22 met vs 18 verband houdt; wat wij daareven bij de interpretatie van 'poreutheis' aannamen.

2) Ik voor mij weet de functie van de dativi 'sarki' en 'pneumati' nog niet met zekerheid te bepalen. Voorlopig neem ik maar weer de uitleg van Visee over. Waardering heb ik voor de aandacht die deze schenkt aan de naamval. Wel vraag ik mij af, of er bij zijn interpretatie van deze dativi zakelijk nog wel verschil is met 'kata sarka' en 'kata pneuma'. Immers ook 'kata' wordt wel restrictief gebruikt; ik denk b.v. aan Rom. 1 : 3, 4.

3) Men vergelijkte in dit verband ook nog 2 : 24 „. . . opdat wij, aan **de zonden** afgestorven, voor de gerechtigheid zouden leven. . . .”

4) De moeilijkheid van deze tekst is dus o.a. hierin gelegen, dat er, **grammaticaal** bezien, twee finale zinnen in parataxi staan, terwijl, **logisch** beschouwd, de eerste aan de tweede is gesubordineerd: de doelstelling ligt eigenlijk alleen in de laatste zin, de eerste heeft in wezen concessieve waarde. Zie over dergelijke gevallen Kühner-Gerth II 2, 232/233.

tranen geroerd, als hij in het Rotterdamse Pesthuys de geronselde weeskinderen van om en nabij de tien jaar, zo ordelijk ziet werken. Hij wenst de exploitant geroerd Gods zegen toe op zijn arbeid<sup>5)</sup>. De fabrieken en werkhuisen van die dagen waren instellingen van liefdadigheid. Zij konden de exploitanten geen winst en de arbeiders geen eerbare boterham bezorgen.

Jac. Wijnands.

<sup>5)</sup> Brugmans: De arbeidende klasse..., bl. 196.

## Procuratio

Dit artikeltje heeft met procuratiehouders en kantoren niets te maken. De bedoeling is om een stuk schoollectuur onder de aandacht te brengen. Iedere Gymnasiast krijgt er bij de lectuur, zeg van Livius, mee te maken. En het stelt een probleem, dat ook in hun eigen leven een rol kan gaan spelen.

In de schoolschrijvers van het Gymnasium spelen de voortekens een grote rol. Als de Grieken op weg naar Troje maar wachten en wachten moeten, verschijnt er ineens een slang. Die kruipt een boom in, waarin een nestje is met jongen. Negen jongen met de moeder maakt tien. Wanneer dan de slang alle tien verorbert, weet de ziener Kalchas deze gebeurtenis te duiden: pas in het tiende jaar zullen de Grieken de stad innemen.

Ook in de Romeinse vaderlandse geschiedenis spelen voortekenen een grote rol. Vooral wanneer in tijden van spanning onheil werd gevreesd, waren de zinnen gescherpt op het waarnemen van prodigia en portenta. Twee woorden, die uitsluitend dingen met ongunstige voorbetekenis aanduiden. Dan wist men ineens, dat er een varken met twee koppen was geboren; dat het ergens bloed had geregend; dat een godenbeeld zich had bewogen of dat een stier helemaal naar de vijfde verdieping van een forum was geklommen. Zo'n forum is te vergelijken met een warenhuis van nu.

In zijn angst merkte men ineens beangstigende dingen op. Want voor heidenen is alles, wat buitengewoon is, meteen gevaarlijk, Kleine Gymnasiastjes weten al, dat deinos tegelijk knap-in-iets en gevaarlijk betekent. Uit de zendingslectuur is ook wel bekend, dat een tweeling vaak zo'n angstaanjagend verschijnsel is. Daarom doodt men dan één van hen, of consequenter alle twee.

De heidenen, ook de klassieke heidenen, zagen in de natuur alles verbonden. Ze achtten nu, dat achter alle dingen zo'n band van eerder-en-later of van oorzaak-en-gevolg schuilging. Ook wist men uit de ervaring, dat een ongeluk zelden alleen komt. De reeksen ongelukken werden bijgehouden en tot een wetmatigheid vaak al te rap geconcludeerd.

Dan was de procuratio dringend nodig. In Rome raadpleegden bepaalde priesters dan de zogenaamde sibillijnse boeken. Die een verzameling spreuken en adviezen waren, en afkomstig zouden zijn van een profetes, de sibylle van Cumae. Er was nogal wat Oosterse invloed in; misschien zelfs wel Joodse. Keizer Augustus kon zich als de vredevorst laten bejubelen juist met een beroep op zulke sibillijnse spreuken. Autoriteiten zochten dan een verklaring voor die spreuken. Als resultaat werden dan bepaalde offers gebracht, werd een maaltijd voor diverse goden aangericht, werden hun tempels beloofd en een biddag uitgeschreven. Alles met de bedoeling om de naderende onheilen af te wenden. Procurare betekent eigenlijk: van te voren zorgen. Maar de betekenis van „verhelpen” is toch op de voorgrond getreden.

En voor het naïeve heidense denken was dat heel gewoon. De bovenmenselijke machten toonden door tekens hun ongenoegen. Natuurlijk om van de kant der mensen een prestatie los te krijgen, die hun ontstemming in haar tegendeel zou veranderen. Dan gaven ze weer hun zegen. De mensen kochten zo de zegen volgens de gulden regel: do ut des, ik geef, opdat jij (mij) geeft.

Onze Gymnasiasten lezen dat, en kunnen het gewoon of gek vinden en naast zich neerleggen. Maar ze komen toch ook in aanraking met de heidense reflectie over deze dingen. Om het in Christelijke woorden te zeggen: met de heidense dogmatiek of geloofsleer.

En daar liggen de zaken wel zo, dat hun eigen denken er door wordt geraakt.

Want de denkers in de Oudheid hebben zich natuurlijk wel rekenschap gegeven van de vooronderstelling van deze handelwijze. Dat er namelijk een verband tussen de dingen was. Een verband dat ook als causaal werd gezien. Anders zou men aan een procuratio niet beginnen.

En zodra dat nadenken begon, was ineens offeren en bidden niet meer zo gewoon en logisch. Reeds bij de oudste Griekse dichter vinden we een scène, dat de oppergod Zeus zijn zoon Sarpedon niet van de dood kan redden: het noodlot had zijn dood bepaald, dus Zeus in hoogst eigen persoon had zich maar te schikken. Welnu, wanneer Zeus onder een hogere alles-bepalende macht staat: waarom dan tot hem te bidden? Dat was een naar-geestige conclusie.

Verschillende wijzgeren uit de Stoa trachten daar een milder licht te laten schijnen. Voor hen was heel de kosmos één stuk redelijkheid. Zuivere rede leidde het heelal, dat geheel redelijk was ingericht. Een nagalm vinden we nog in de Camera Obscura met de voordracht over het nut der tegenspoeden!

In dit klimaat is ook het alles beheersende noodlot redelijk geworden en dus iets goeds! En het is redelijk om dan maar blijmoedig over je te laten komen, wat het noodlot zo redelijk heeft beschikt en bepaald. Maar voor de weetgierige duikt toch ook de vraag op, of procuratio hier nog enige zin heeft? Als alles redelijk bepaald is, dan gaat het tegen de rede, dat is tegen de natuur der dingen, in om een poging tot verhelpen te doen. Weg gebed, weg offer.

Daarom is er ook druk gediscussieerd over de stelling, dat alle verschijnselen causaal verbonden waren, wel juist was. Maar in dit debat is het antwoord door de grondstelling reeds gegeven. Als de kosmos redelijkheid is, moeten de verschijnselen wel redelijk verbonden zijn. En welke andere mogelijkheid is er dan buiten de causaliteit?

Een andere noodzakelijke conclusie was ook, dat de mens door de gebeurtenissen nooit wezenlijk, in de kern van zijn bestaan kon worden getroffen. Immers daar was hij ook rede! Een akelige reductie van het mens-zijn. De leerlingen van het Gymnasium kunnen dan ook niet vroeg genoeg leren, dat er zo'n ding als „de rede” niet bestaat. Noch als wereldregerend principe noch als zelfstandige denkkraft in de mensen!

De Stoïcijnen meenden, dat het wél zo was; en stelden daardoor hun ideaal in de onbewogenheid. Door geen slag of ongeluk mocht men zijn rust verliezen: ik wist toch, dat ze sterfelijk waren? In dit toneelspele met zichzelf kan men het ver brengen. Maar toneel moet het blijven. De Stoïcijnen vonden dan ook wel redeneringen om angst en ontroering goed te praten. Het was bij hen niet „existentieel”!

Dat neemt niet weg, dat er in deze school sterke karakters zijn gevormd. En dat hun redenaties onder het lezen wel bij ons aanslaan.

Ten minste, wanneer het lezen niet is ontwaard in technisch vertalen, zonder zich rekenschap te geven van wat er beweerd wordt.

En dan lijkt de conclusie toch wel gefundeerd, dat bidden niets aan de dingen verandert.

U zult van zo'n conclusie misschien ophoren? Maar het is mij overkomen, dat een orthodox collega me vroeg, of ik geloofde, dat bidden werkelijk iets aan de loop der dingen kon veranderen. Hij keek er van op, toen ik „ja” zei. En moeten we er zelf ook niet tegen vechten om niet in die fout te vallen. Zo al niet in onze woorden, dan toch in onze gebedspraktijk?

Indertijd heeft die conclusie het ons ook lastig gemaakt.

En omdat we debatteerlustig waren, gingen we er mee naar onze catecheet. Dat was een eenvoudig en vroom man. Die lachte eens vriendelijk en zei: het gebed van een rechtvaardige vermag veel. Maar dat was nu juist de moeilijkheid! Hoe kon dat, als alles reeds tevoren was gepraedisponeerd? Dat kon, omdat ons gebed óók was gepraedisponeerd.

Voor hem waren daar alle moeilijkheden mee opgelost. Ik moet eerlijk zeggen, dat het bij mij niet zo was.

Want gaat deze opvatting niet erg dicht naar die van Grieken en Romeinen? De be-

schikking regeert. Dat God Zelf beschikt mag dan Christelijk zijn. Maar voor de praktijk staat het er precies zo voor. Gebed is in de reeks voorzien en „hineincalculiert”.

Is uit zo'n gedachte wel een spontaan gebedsleven mogelijk? Het lijkt me moeilijk.

Moeten we uit deze gedachten-achtergrond bidden? Neen toch. Het gebed van de zieke Hiskia heeft metterdaad veel uitgewerkt. Aan de andere kant vrees Paulus écht voor de mogelijkheid om, na anderen het Evangelie te hebben gebracht, zelf verloren te gaan. Door verachtering in geloof en gehoorzaamheid. Heel sterk komt deze mogelijkheid uit in Luc. 7 : 30. Daar staat als ernstige waarschuwing: Maar de farizeën en de wetgeleerden hebben Gods raadsbesluit over zichzelf verijdeld, door zijn (d.i. Johannes de Doper) doopsel niet te ontvangen.

Voor hen was er dus geen sprake van, dat de zaligheid bij raadsbesluit automatisch hun deel moest worden.

We moeten onszelf en onze leerlingen telkens weer waarschuwen om geen heidense begrippen met hun heidense inhouden in te voegen in onze geloofs „ratiocinatio”, om eens een woord van K. S. te gebruiken. Géén heidendom binnensmokkelen, wanneer wij onszelf rekenschap geven gaan over de inhoud van ons geloof. Wij geloven een Hemelse Vader!

Een waarschuwing voor een denkbeeldig gevaar?

Lees dan wat van Chr. Geref. en Synodaal Geref. zijde over ons wordt geschreven. Als wij goed Gereformeerd stellen dat alle kinderen in het verbond zijn en geheiligd; dat het 's HEREN verkiezende genade is, die daarin uitkomt... dan merk je telkens, dat ze met zulke woorden moeite hebben. Verkiezing, voorbeschikking dat brengt voor hun diepste gevoelens mee, dat de gebeurtenissen zich nu ook „zwangsläufig” moeten ontwikkelen. Met of zonder bekering. Neen, dat zult U ze niet horen zeggen. Toch moet de onvermijdelijkheid vastgehouden worden, denken ze. Daarom dan maar onderscheid in de beloften Gods. Voor het denken is er dan tenminste een uitweg. Die in het werkelijke geloofsleven weer zo gauw mogelijk uit de aandacht moet verdwijnen.

Hoe ver echter verkeerde ideeën doorwerken, dat heeft U naar ik hoop ook uit dit artikeltje gezien.

Laten we er ons voor hoeden om Gereformeerde Stoïcijnen te worden. Of om een Hervormd predikant over kerkgenoten van hem te citeren: Mohammedanen!

A. P. Muys.

## INGEZONDEN

Aan de Weledelzeergeleerde Heer Prof. Dr H. J. Jager, J. van Arkelstraat 7, Kampen.

Weledelzeergeleerde Heer,

Naar aanleiding van de artikelen, die U in „Opbouw” geschreven hebt, voel ik mij gedrongen U te schrijven. Ik wil dit niet doen als „opponent”, maar als een broeder, die over de ontwikkeling van Uw gedachten over diverse vraagstukken in het kerkelijke leven verontrust is, een verontrusting, die nauw samenvalt met de onrust over de ontwikkeling van een breuk in de Gereformeerde Kerk.

Vooral het 5e en het 6e artikel van de reeks „Eenheid”, waarin U U uitspreekt over de besluiten onzer synode, acht ik van dien aard, dat ik er over schrijven moet. Wanneer ik dit artikel, en ook meerdere Uwer publicaties in Opbouw, lees, kan ik mij niet van de indruk ontdoen, dat U de vrijmaking verkeerdt kwalificeert.

Ik zou kunnen vragen: Wat betekent de vrijmaking voor de Kerk des Heren? Dan is dit het antwoord: Uitleiding uit het diensthuis der afvallig wordende Kerk. Terugkeer tot de waarachtige prediking van het Woord en het Verbond des Heren. Reine bediening der sacramenten. Rechtmatig verkeer met elkaar als kerken onderling, door een schriftuurlijke K.O. Ik kan het ook anders zeggen: God gaf een teken, dat het tijd was om terug te keren. Hij gaf dat teken in het feit der vrijmaking in 1944. De vrijmaking was concretisering, gestaltegave aan de door God reeds lang te voren bewerkte reformatie, een

reformatie, ik beken het, in de grond niet door vele mensen als zodanig onderkend — er was veel vreemd vuur op het altaar —, maar die er toch **was**, en die door **moest** werken, wilde de kerk niet ten onder gaan. Dit is een reformatie geweest, die door de werking van de Heilige Geest ook doorgewerkt **heeft**, in allerlei werk, in organisatie en school, niet in het minst in de Kerk zelf, waar de prediking weer zuiverder werd, waar de ernst van het kerkgaan weer verlevendigd werd, waar de Koning der Kerk weer werd erkend als Here, waar zovele verblijdende dingen hebben plaats gevonden, in leer en leven en organisatie en zending.<sup>1)</sup>

Nogmaals, er is veel vreemd vuur op het altaar geweest. Maar dat vuur wordt dagelijks door Gods genade geblust, en God zelf heeft de leiding genomen en de kandelaar onder ons weer helder doen branden.

Ik schrijf dit zonder zelfverheffing, alsof **wij** het gedaan zouden hebben, en alsof er onder ons niet veel zonde en tekortkoming is (Kralingen, zaak ds Goossens). Maar de rijkdom van de vrijmaking is er, reëel zichtbaar. De Kerk is opnieuw door **God gereformeerd** geworden!<sup>2)</sup>

Wanneer ik nu vervolgens vraag, hoe deze reformatie bewaard en versterkt kan worden, dan antwoord ik als volgt:

God zal door Zijn Geest en Woord onze harten verlichten, en bekwaam maken tot alle goed werk. Dat heeft Hij beloofd. Dat is de inhoud van Zijn Verbondsbelofte. God wil onze Vader zijn en Hij zal Zijn Kerk van alle goeds verzorgen.

Daartegenover staat de Verbondseis: Bekeert U en geeft Uw leven aan Hem over, die U de belofte voorhoudt.

Geldt dit niet evenzo voor de Kerk als geheel, als ook voor de gelovige individueel? Bekeert U! Welnu, dat heeft de Kerk gedaan. Ze heeft zich bekeerd van kerkzonden, van kerkbederf, van leerbederf, van „mouterijen in Kerkelijke regeringen”. En weer beken ik: Wij hebben ons nog maar ten dele bekeerd. Wij hebben met onze bekering tevens weer andere zonden vergezeld doen gaan: zonden van hoogmoed en echt kerkisme, van juridische haarkloverijen, en onbroederlijke bejegeningen. Maar toch: De reformatie is er.<sup>3)</sup> De kerk heeft de goede weg ingeslagen, wellicht met veel bochten en verkeerde zijwegen, maar: de goede richting is er.

Nu vraag ik: Moet deze goede richting niet bewaard en verbeterd worden? **Ja toch?** Hoe moet dat dan? Moeten wij naar de Synodale Kerken terug?<sup>4)</sup> Of moeten we „houden wat we hebben”?

Is de Synodale Kerk er beter op geworden sinds de vrijmaking? Is daar bekering gekomen? Is daar zelfs maar een ritseling van **waarachtig** nieuw leven te bespeuren? Is de Synodale Kerk niet steeds verder op het hellende vlak geraakt? Gaat deze gemeenschap niet steeds meer lonken naar de Ned. Hervormde Kerk en naar de Oecumene?

„Ja”, zeggen sommigen, „het ritselt”. Ik vraag echter in alle bescheidenheid: Is het een ritselen van papieren, of is het **hart** geroerd? Want als het hart geroerd was, dan zou er bekering zijn: Dan zou er **anders** gepreekt moeten worden, dan zou de jeugd anders moeten zijn, dan zouden de onderwijzers van zovele zich noemende Christelijke en Gereformeerde scholen anders moeten zijn. Dan zou ook de hiërarchie en de massageest in deze gemeenschap moeten verdwijnen. Dan zou men weer Gereformeerd moeten worden, zoals onze vaders dat waren, in eenvoud, maar „met hart en nieren”, en dan zou er de antithese zijn tegenover de geest der eeuw.

Dit is mijn bezwaar tegen het leven in de Synodale Kerk, dat daar niet heerst „het bezwaar tegen de geest der eeuw”!

Maar nu. Er is geen bekering. Er is voortgaande afval en deformatie. Voortgaand! Nog 20 jaar, en er ontstaat een tweede generatie, die „niet meer weet, hoe Israël handelen moet”.

Nu weer een vraag. Is de vervangingsformule terzijdegesteld? Mijn antwoord is: Ja, het staat er. Blijkt uit dit besluit ook bekering? Is men teruggekeerd naar het Woord Gods? Getuige de „kop en de staart” moet ik zeggen: Neen!<sup>5)</sup>

Getuigt de **gehele** gang van zaken, en de wijze, waarop door de synodale predikanten synode van Utrecht gehandeld werd, en de wijze, waarop door de synodales predikanten

de kerkelijke historie vertekend wordt, met name voor het forum der jeugd, van bekering? Hoe kan dit bekering zijn? Doet men recht aan de feiten en doet men wel goed, door telkens maar weer „Goddelijke waarheden” te poneren, te vervangen en **ter zijde** te stellen? Is dit het recht en gerechtigheid uitoefenen in de Kerk? Is dit het ootmoedig wandelen met de Here God? Kan dit zò wel?

Opnieuw zeg ik: Ook onze reformatie is met zonde bevlekt. Maar Gode zij dank, zij is er!! Moeten we nu weer terug? Mogen wij in deze situatie samensprekingen houden, in welke vorm dan ook?

U vraagt in Uw artikel: „Wij hebben toch nog wel iets goeds te zeggen?” Dan antwoord ik: Zeker, maar het argument van de weigering om samen te spreken is dit: Als wij de deputaten ontvangen hadden, dan zou de Kerk „gesprekskerk” geworden zijn, terwijl zij juist „profetenkerk” moet zijn, hoe zondig die profeten dan ook mogen zijn.<sup>6)</sup>

„Och, of al Gods volk profeten waren!” U klaagt in Uw artikelen, dat de ootmoed ontbreekt. Is dit waar? Ik lees in Assens besluit: „...ootmoedig en dankbaar gedenkende...”. **Te dezer zake is een anderssoortige ootmoed misplaatst.**

Er moet wel ootmoed en berouw over onze zonden zijn. Die is er nooit genoeg in een mensenleven. Maar mag die ootmoed afbreuk doen aan de reformatie der Kerk?

God ziet nauwlettend toe, of onze kandelaar wel helder blijft schijnen. Maar als wij zouden gaan „praten”, of „contactoefenen”, dan negeren wij daarmee het feit, dat een eenmaal door God gewerkte reformatie niet meer ongedaan gemaakt kan worden. Want God is onveranderlijk, en Hij doet niets, wat Hem berouwt.<sup>7)</sup>

Waarom wordt er in Opbouw niet meer geprofeteerd? Waarom trekt men niet als één man op achter de Here? Waarom die slappe houding, wanneer het gaat over zaken van de vrijmaking? Waarom moet ik altijd weer lezen, dat U er maar liever niet verder op in wilt gaan, en dat U zich van commentaar onthoudt?

Is „Opbouw” wel waarachtig **opbouw** van het Gereformeerde leven? Ik antwoord: Op de wijze, zoals het tegenwoordig gaat: Neen, het is **afbraak**. Er staat veel moois in Opbouw. Wat ik vaak in de Reformatie mis, vind ik in Opbouw, maar, wat ik in Opbouw mis vind ik in de Reformatie.

Och, werd die inhoud toch samengevoegd, en trok men als één man op! Wat zou de Kerk gezegend worden met de gaven van veelzijdig ontwikkelde scribenten, verenigd in dezelfde liefde, in dezelfde dankbaarheid en in dezelfde ijver voor de uitbouw der Reformatie. Want de tijd is kort, en de dagen zijn boos.

Prof. Jager, ik hoop, dat U mij wilt antwoorden, niet in de zin van: Ik ben het niet met U eens, maar in de zin van: het is goed, of het is verkeerd, wat U schreef, met klare argumenten.

Déze vraag klemt vandaag: Was de vrijmaking uit God, of uit de mensen?<sup>8)</sup>

U de zegen des Heren toewensend, teken ik, hoogachtend,

uw broeder in de Here,  
Groningen, juni 1961. R. Nauta Jr.

Mijn antwoord op bovenstaande brief aan mijn adres volgt hier. Ik ga alleen op de hoofdzaken in en maak enkele opmerkingen in de noten, die naar de tekst van de brief verwijzen.

1) Er worden heerlijke dingen van de Vrijmaking gezegd. Maar het is mij een beetje te algemeen.

Voor mij was het een bevrijding van synodale formules, die ik niet kon rijmen met het Evangelie. Maar ik ben gewoon doorgegaan te preken zoals ik ook voor mijn schorsing deed en de sacramenten te bedienen als te voren. De K.O. heb ik nooit zo erg schriftuurlijk gevonden. Noch onschriftuurlijk. In de Schrift is van het kerkverband, zoals wij dat kennen, vrijwel geen sprake. Dat de HERE reformatie gaf in de dertiger jaren staat voor mij vast. Dat de vrijmaking daar verband mee houdt denk ik ook. Maar ik zou zeggen: Het is niet het voornaamste hoe wij de vrijmaking beschouwen, maar hoe wij ons vrijmaken door Gods genade van alle ongerechtigheid. Dat er veel verblijdende dingen hebben plaats gevonden erken ik ook. Maar

dat er veel minder-verblijdende feiten zijn vergeet ik ook niet. Verder zou ik willen opmerken, dat we niet moeten generaliseren. Er zijn kerken waar alles vrijwel bij het oude is gebleven, als ik me niet vergis. In andere zal verandering in leer en leven zijn. Maar nog eens, het belangrijkste is, dat wij voortgaan „de HERE door zijn Geest in ons te laten werken en alzo de eeuwige sabbat in dit leven aan te vangen”.

2) Dat er vreemd vuur op het altaar was zal wel betekenen, dat er in woorden en daden gezondigd is. En daarvoor is vergeving als wij ze belijden. Maar ik vraag mij af wat het betekent als u zegt: „God zelf heeft de leiding genomen”. Ik dacht, dat de HERE God altijd de leiding had. Dat de HERE reformatie gegeven heeft erken ik wel. Maar is dat werk des HEREN door ons vaak niet weerstaan?

3) U spreekt van „zonden van hoogmoed en echt kerkisme, van juridische haarkloverijen, en onbroederlijke bejegeningen”. En vervolgt dan: „Maar toch: de reformatie is er”. We zouden dus kunnen zeggen: de reformatie is er. Want de zonden die u noemt zult u toch wel niet reformatorisch heten. En de reformatie is er. Ik zou niet willen spreken van „de” reformatie, ook niet van „de” deformatie. Ik zou willen zeggen: De HERE gaf veel goeds en wij hebben veel bedorven.

4) U vraagt of wij naar de Synodale kerken terug moeten? Ik meen geen aanleiding tot deze vraag gegeven te hebben. Maar ik wil wel zeggen, dat ik verlang naar eenheid van allen, die de HERE vrezen. Hoe het in die Synodale kerk staat is mij niet precies bekend. Dat zal in verschillende plaatselijke kerken heel verschillend zijn. Dat er zelfs geen „ritseling van nieuw leven” te bespeuren zou zijn, durf ik niet zeggen. We moeten weer niet generaliseren. Er zijn dominees, die lonken naar de Ned. Hervormde Kerk en naar de Oecumene. Maar dat heel die gemeenschap dat doet is niet waar.

Ik verwonder mij er over hoe men zo precies weet, hoe er in de synodale kerk gepreekt wordt enz. Ik durf daar eerlijk niet veel van zeggen of liever: ik durf daar niets van zeggen. Want ik hoor nooit een preek uit hun kring. Ik ken een paar onderwijzers daar, die oprecht de HERE vrezen. En ook wel jongemensen van wie hetzelfde geldt. Laat men toch oppassen met zulke algemene uitspraken als hier worden gedaan. Laten we liever vragen hoe het met onze jeugd staat en met onze prediking en met ons onderwijs. Met mooie woorden over de vrijmaking is onze jeugd niet geholpen, noch onze prediking, noch het onderwijs. Dat de „geest der eeuw” daar velen verslaat zal wel waar zijn, maar laten wij maar toezien, dat het bij ons niet gebeurt. Ik kan daarover niet oordelen en zal het dus wel laten. Maar als ik hoor naar anderen, die het wel kunnen weten, dan ben ik er niet gerust op.

5) Men weet hoe ik over „Utrecht '59” denk en zal dat niet herhalen.

6) U maakt onderscheid tussen een „gesprekskerk” en een „profetenkerk”. Ik zou niet weten waarom een „profetenkerk” niet zou mogen spreken, zelfs met een „vijand in de poort”. Als we maar wat goeds zeggen.

7) Erg vind ik, dat u schrijft „dat een eenmaal door God gewerkte reformatie niet meer ongedaan gemaakt kan worden. Want God is onveranderlijk, en Hij doet niets wat Hem berouwt”. Licht daar soms de oorzaak van de krasse beweringen over de Vrijmaking? Zodat men zeggen kan: Het was een werk des HEREN en dus zal het altijd goed gaan? Maar zo spreekt de Schrift toch niet? Laat mij een paar teksten noemen: „het berouwd de HERE, dat Hij de mens op de aarde gemaakt had”. Gen. 6 : 6. „En de HERE kreeg berouw over het kwaad, dat Hij gezegd had zijn volk te zullen aandoen”. Ex. 32 : 14. „Toen kwam het woord des HEREN tot Samuël: Het berouwt Mij, dat Ik Saul tot koning heb aangesteld, want hij heeft zich van Mij afgekeerd en mijn bevelen niet uitgevoerd”. I Sam. 15 : 10.

Ik weet wel, dat er veel verschil is over de onveranderlijkheid Gods en zijn berouw. Maar we moeten toch maar laten staan wat

er geschreven staat. Dat een door God gewerkte reformatie niet meer ongedaan gemaakt kan worden is een bewering, die niet steunt op de Schrift.

Laat men eens nalezen, wat prof. Veenhof schreef in Opbouw van 5 mei 1961 onder de titel: „De „valse kerk” rechtvaardiger dan de „ware kerk”. Hij haalt daar aan Jeremia 3 : 10 v: „En boven dit alles bekeerde haar zuster, Trouweloze, Juda, zich niet tot Mij met haar gehele hart, maar alleen in schijn, luidt het woord des HEREN. En de HERE zeide tot mij: Afkerigheid, Israël, heeft zich gerechtvaardigd boven Trouweloze, Juda”. En schrijft op bl. 34, 3e kolom: „Dit woord is zonder meer vernietigend! Want daarmee zegt de HERE, dat het bij al de reformato- rische bewegingen, welke in Juda steeds weer plaats vonden — die Hij steeds weer aan dat volk gaf —, nooit kwam tot een echte **bekering**, tot een bekering van het **hart** en het **leven** tót de levende God. Het had er wel alle schijn van. Maar het was ook niet meer dan schijn”. De Here gaf reformatie, maar die werd ongedaan gemaakt door de zonde van Juda. Men leze heel het artikel nog maar eens na.

Ik wil verder noemen Jeremia 45 : 4: „Zo zegt de HERE: zie, wat Ik gebouwd heb, breek Ik zelf af en wat Ik geplant heb, ruk Ik zelf uit, en zoudt gij voor u grote dingen zoeken?” Tenslotte nog Jeremia 18 : 7: „Het ene ogenblik doe Ik over een volk en een koninkrijk de uitspraak, dat Ik het zal uitrukken, afbreken en verdelen; maar, bekeert zich dit volk waarover Ik een uitspraak deed, van zijn boosheid, dan zal Ik berouw hebben over het kwaad dat Ik hun dacht aan te doen. Het andere ogenblik doe Ik over een volk en een koninkrijk de uitspraak, dat Ik het zal bouwen en planten; maar, doet het wat kwaad is in mijn ogen door niet naar mijn stem te horen, dan zal Ik berouw hebben over het goede waarmee Ik had gezegd hun te zullen weldoen”.

Als ik dit alles vergelijk met de boven genoemde uitdrukking uit uw brief, dan komt zij niet overeen met wat de profeet Jeremia in zijn dagen gesproken heeft. Ik meende trouwens, dat in de Vrijmaking juist weer de wraak des verbonds onder onze aandacht was gekomen. Die moeten we maar in gedachten houden.

8) Het spreekt vanzelf, dat ik u heb willen antwoorden. Maar u moet niet te veel van mij verwachten. Ik zou maar eens even moeten zeggen, of wat u schreef goed was of verkeerd. Met klare argumenten. Er staan goede dingen in. Ik heb gezegd, wat ik niet goed vond in uw schrijven. Eén ding vond ik zelfs erg. Daarbij wil ik het laten. En als u tenslotte schijft: „Déze vraag klemmt vandaag: Was de vrijmaking uit God, of uit de mensen?” dan weiger ik op dit dilemma in te gaan. Want het is niet goed gesteld. Wat er goed in was, was uit God. Hem moeten we ervoor danken. Wat er kwaad in was, was uit mensen. Daarvoor moeten we ons schamen.

Uw broeder in Christus,

H. J. Jager.

## PERSSCHOUW

Schoolstrijd in Zuid-Afrika

In Zuid-Afrika is een schoolstrijd begonnen. Levend uit de mythe, dat Zuid-Afrika een christelike natie en dus de staatsschool ook een christelike school is, en in de ban van een nationalisme dat voor alles streeft naar nationale eenheid van de cultuur, school enz., maakte men zich daar zeer lang niet druk over positief christelijk onderwijs, gegeven op scholen, die door de ouders van de schoolgaande kinderen worden opgericht en onderhouden.

Maar in deze situatie is een verandering gekomen.

Het humanisme-met-een-christelijk-vernissje doordrong ook daar algemeen het onderwijs. En het felle nationalisme van de Zuid-Afrikanners leidde tot het dwepen met een „nationale” eenheidsschool, die religieus zo „algemeen” was, dat van het specifiek christelijk karakter van het onderwijs niet veel overbleef.

Voor het dodelijk gevaar dat daarin voor de kerk en dus ook voor het volk school gingen de ogen al meer open. En zo kwam het verleden jaar tot de oprichting van de V.C.O., de „Vereniging vir Christelike Onderwijs”.

Op de Algemene Synode van de Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika (de z.g. Dopperkerk) werd met grote instemming van het bestaan van deze vereniging kennis genomen. Ze droeg aan een deputaatschap op nauwe voeling te houden met de nieuwe vereniging. Ik kreeg onder ogen de rede welke de voorzitter van deze vereniging Dr K. S. van Wijk de Vries op de eerste Jaarvergadering van deze Vereniging hield.

Hier volgen een paar fragmenten daaruit:

... Ons het hierdie vereniging in die lewe geroep omdat vir ons die groot sin en betekenis van die lewe is dat die koninkryk van God hier op aarde 'n realiteit is. Dat ons van daardie koninkryk burgers en burgeresse is; dat die Here Jesus van dié koninkryk die koning is, en dat Hy werklik regeer; dat Hy sy burgers en burgeresse werklik oproep tot die arbeid, tot die uitbreiding van die koninkryk van God.

Dit was van die begin af aan ons gedagte dat ook onse kinders beskerm en bewaar moet word vir dié koninkryk.

Ineens het voor ons te staan gekom 'n verskriklike beeld van die verwording van ons tyd. Ons het in allerlei dinge wat ons Afrikaanse nasionalisme betref, vir langer of korter tye vasgehang, en ons het wel altyd die Christelik-nasionale as die fondament en uitgangspunt van ons bestaan gehad, maar met skrik moes ons tog in die latere tyd opmerk dat ons gesondig het, en die nasionale te veel beklemtoon het. Dit het ons verlede jaar ten duidelikste gehoor in die rede van professor Snyman en in die openingswoorde van professor Kroeze.

Dié dinge het ons soos 'n vuishou in die gesig geslaan. Dat ons ten spyte van die grootste inspanning in die bestaande skole, ten spyte van tien jare harde arbeid, ingespanne werksaamheid in verband met ons skole, waar ook die Afrikaanse kerke tesame werksaam was, en ten spyte van die vooruitgang wat deur daardie aksie gemaak is, oor die hele linie soveel verloor het, dit deur hierdie dinge, deur hierdie vuishou in die gesig, voor ons eiginlik gestaan het die naakte werklikheid van jy moet jou kind, jy MOET jou kind in 'n Christelike skool hê as jy hom wil bewaar vir die koninkryk van God!

Alle besware in verband met die bestaande skole het ons onder oë gesien. Ons het nog nooit 'n enkele ons van ons energie teruggetrek van die staatskool nie. Ons het nog nooit 'n enkele leerkrag deur opmerking, deur geskrif of deur daad te na gekom, deur te sê laat daardie arbeid staan. Maar ons het daarbenevens gesien dat 'n skool van die owerheid, kan nie christeliker wees as wat sy onderdane is nie. En so het ons met hierdie logiese, wat vir ons 'n naakte werklikheid was, tot die slotsom gekom: NOU MOET DAARDIE SKOLE KOM. EN HOE EERDER ONS DAARMEE BEGIN; HOE BETER.

Ons het as ons beleid gestel, wat later in een van ons pamflette in breër kring bekend gemaak is, nl. dat ons 'n vereniging is wat op die terrein van die maatskappy staan. Van begin af het ons ons gedistansieër wat ons aanhanklikheid betref en wat ons organisatoriese inskakeling betref van die Afrikaanse kerke.

ONS IS AAN GEEN KERK VERBONDE NIE! Maar ons het as baie duidelike en baie sterk oortuiging dat die belydenis van die Afrikaanse kerke, 'n belydenis is wat ons van Maandag tot Saterdag in hierdie vereniging se lewe en in die skole wat ons D.V. gaan oprig, wil indra, die lewe daarin wil laat deursuur en die hele lewe wil laat inrig, van die kleinste kind, van al die onderwysers en onderwyseresse, van alle lede van die vereniging, tot eer van God, ooreenkomstig die Skrif en die belydenis van daardie drie kerke.

Toe ons aanvanklik van ons doen en late sekere mededeling gedoen het, het hierdie mededeling baie groot belangstelling uitgelok in die Afrikaanse — ook in die Engelse pers van ons land. Ook in die buitelandse pers het dit weerklank gevind. Oor die algemeen het hierdie berigte nuuswaarde gehad vir die Engelse omdat hulle oë uiteindelik opegegaan het vir die idee van Christelike Onderwys, nl. die baie pertinente beginsel, DIE OUFER MOET VIR DIE ONDERWYS VAN SY KIND BETAAL.

In 'n editoriale artikel van „The Star” is dit so gestel: „Ons is dankbaar dat sekere Afrikaners uiteindelik tot wysheid gekom het. As hulle 'n bepaalde soort onderwys vir hulle kinders verlang, moet hulle bereid wees om daarvoor te betaal”.

Van daardie kant was daar besonder belangstelling. Ook persoonlik, van Engelse predikante en onderwysers, 'n baie groot stroom.

Ons het ook in die Afrikaanse koerane groot belangstelling opgewek. En hierdie belangstelling het nogal verskil in hulle benadering van ons standpunt. Die laatste woorde is eintlik so gespreek, dat ons hier te doen het met snobisme. Dit is so dat ook verskillende mense in die koerante geskryf het en hulle opinies rughaer gemaak het, maar dat hulle dan oor die telefoon ook nog kom praat of by die huis kom besoek het en gesê: „Dit is nie wat ons eintlik bedoel nie. Wat ons eintlik bedoel is dat ons julle wil steun, maar ons mag dit nie in die openbaar sê nie”.

Die woord, die etiket, **SNOBISME**, is ons omge-

hang. En wat myself betref het ek dit uit die wêreld gemaak met die gedagte wat ek uitgespreek het teenoor 'n onderwysman hier in Pretoria, wat 'n baie hoë pos beklee, met die vraag: „Dink u dat Christus 'n snob is?”

En sy antwoord was: „Nee, ek sou dit nooit kon dink nie”.

En die tweede vraag: „Hoe kan 'n opregte christen dan 'n snob wees?”

Maar die gedagte agter die argument is dat ons eenkant wil staan en dan die kinders van minder-gelowiges of ander-oortuigdes alleen wil laat. Dat ons ons oor hulle nie meer sal bekommer nie. Maar daarin het ons nie die taak gesien van die skool nie. En daarin ook nie die taak van ons kinders nie. Die gedagte van die mense was: laat die kinders van die christene, met die kinders van die goddelose saam wees in een skool, en hulle sal die ongelowiges ten goede beïnvloed. Terwyl die keersy van die argument niemand eintlik iets kon skeel nie, nl. dat die kinders van die gelowiges deur die kinders van die ongelowiges en deur ongelowige onderwysers beïnvloed word, en sterk beïnvloed is, en ook al baie, baie leed veroorsaak het in die harte van gelowige ouers.

Daar is ook 'n gedagte uitgespreek dat ons anti-nasionaal sou wees. Dit is nie so nie. Iedereen van ons wat die koninkryk van God in die hart dra, is baie, baie sterk oortuig daarvan dat die koninkryk van God nie van ons eis om ons nasionale bande, ons nasionale identiteit, op te hef nie. Ons is in daardie koninkryk as Afrikaners saam met ander wat in daardie koninkryk is, met die verband aan hulle volk, of hulle nasie en hulle taal. Ons kan nie anti-nasionaal wees nie! Ons is juis in die diepste van ons hart suiwer nasionaal.

Maar daarby is ons **IN DIE EERSTE PLEK CHRISTENE**.

Ons wil hierdie koninkryksgedagte deurvoer in ons hele vereniging.

Een of ander tyd moet hier in ons land ook maar die lyne getrek word, nie waar nie. Een of ander tyd moet ook hier gesê word: **daar** is die wêreld, en **hier** is die koninkryk van God. Een of ander tyd moet ons leer om antitiesies te staan teenoor die wêreld. Een of ander tyd moet ons raaksien dat die koninkryk van die satan 'n sterk, geweldig sterke mag is, wat in onse tyd deur valse eenheid en valse gelykheid die mensdom 'n eenheid maak, wat alle grense wil ophef, en wat op dié wyse die koninkryk van God wil beveg. Daarom trek ons daardie lyn, onverbiddelek, en ons veg vir die skool, vir die behoud van ons kinders, met al die krag wat die Here Jesus, die koning van die koninkryk van God ons toebedeel in sy genade, met al die wysheid en al die siën.

Ons het in hierdie jaar die basiese organisasie van ons vereniging in orde gebring. Ons kan nou, na dese, met krag en oortuiging voortgaan. Soos ons later, waarskynlik vanaand sal hoor, **het ons hier in Pretoria al taamlik ver gevorder, sodat ons D.V. aanstaande jaar 'n skool, wat reeds gestig is, kan open**. Ook op ander plekke is daar takke gestig van ons vereniging. Ons het die hele raamwerk en organisasie van die hoofbestuur, ons het die statute, ons het die maatskappy, alles reg gemaak. Ons het ook begin om fondse in te samel en die vereniging is op die oomblik in die posisie dat hy hiervandaan met krag kan voortgaan.

En nou word ons toekomstige baie duidelik. Ons sal op alle sentra waar dit enigins moontlik is die skole in die lewe moet roep. Ons sal ook by die owerheid, wanneer die geleentheid binnekort D.V. gebied word, getuienis lewer van ons standpunt. Ons sal ook by die owerheid bly agiteer vir staatsondersteunde skole, waardeer ons niet die beginsel ophef dat die ouers moet betaal vir die onderrig van hulle kinders nie. Ons sal ook by die owerheid bly agiteer vir erkenning van die groot beginsel wat ons as die enige praktiese beginsel beskou, nl. dat groepe van verskillende oortuiginge die reg het en van die owerheid die moontlikheid moet ontvang om hulle kinders op te voed in skole volgens hulle oortuiging....

Dr v. W. d. V. sprak hierna over verskillende contacten welke door de vereniging reeds werden gelegd.

Over de houding van de Kerken zei hij het volgende:

Ons het hierin die kerke nie vergeet nie, geagte dames en here. Maar sommige kerke, en ook 'n interkerklike komitee het by voorbaat reeds aan ons laat weet dat hulle met ons beginsel nie saam stem nie. Sodat ons vandag, alhoewel ons in ons geledere ook het manne en vroue van die Nederduitse Gereformeerde Kerk, en van die Nederduitse Hervormde Kerk, en van die Gereformeerde Kerk, weet ons byvoorbaat dat die Nederduitse Hervormde Kerk, van Algemene Vergaderingsweë, liever nie met ons sal wil saamwerk nie, en hulle lidmate wil aanbeveel om hulle kinders nie na ons skole te stuur nie.

Amptelik het ons nie gehoor van die Nederduitse Gereformeerde kerke nie, maar volgens Die Kerkbode en die rapporte van baie ringsvergaderinge, moes ons tot ons leedwese ook kennis daarvan neem dat die kerke ons nie goed

gesind is nie. Die Hervormde Kerk, en ook die ander, het baie duidelik in hulle rapporte die Staatskool-gedagte ondersteun.

Van die Gereformeerde Kerk het ons meer bemoedigende berig ontvang. **Ons vereniging se bestaan en voortbestaan het die goeie wense van die Gereformeerde Kerk.** En die betrokke deputaatskap van daardie kerk is ook opgedra om met ons in noue voeling verder werksaam te wees.

Ons toekoms is dus duidelik. Met nog die laaste gedagte daarby: **Waarom, in moeilike tye vir ons Afrikaanse volk, hierdie ding onderneem? Want dat ons gedetermineerd is, om hom baie ver te laat deurwerk, is duidelik. Dat ons met een of twee skole nie tevrede gaan wees nie, is duidelik. Dat ons ons ten bloede toe gaan werk vir dié saak, is duidelik! Waarom dan nou? Is volks-eenheid nie meer werd nie? Is dit nie verbrokkeling nie?**

**Ons antwoord daarop is: „Nee!”**

Die enigste wapen, in alle tye, ook in moeilike tye, teen die koninkryk van die duiwel, is die wapentuig van Christus Jesus! En die enigste wapen teen verval, skrikwekkende verval uit die geleedere van die Christendom in die breë gesien, is die Christelike wapentuig. Die enigste wat ons behoud kan vorm, teenoor ook die swartmassas is die evangelie, sê ons elke dag. En daarom sê ons ook elke dag, die enigste om ons kinders behoue te laat bly in die koninkryk van God, is 'n suiwer, helder omlinde Christelike standpunt, waardeer ons arbei in die koninkryk van God.

Dit, geagte dames en here, is ons hele aandrift. **Ons sien in die saak van die onderwys, Christus Jesus.**

Ek dank u.

Het is merkwaardig, nu in Nederland de principiële situasie van het bizondere onderwys steeds bedenkelijker wordt gaan in Zuid-Afrika de ogen open!

We hopen dat dit werk in Zuid-Afrika goede voortgang mag hebben.

En als we er wat over horen zullen we onze lezers op de hoogte houden.

#### Over Martin Heidegger

Een van de meest invloedrijke filosofen van onze tijd is Martin Heidegger. Niet alleen heeft hij de wijsgerige visie van massa's beïnvloed, ook in de wereld van de theologie heeft hij een enorme en fatale invloed uitgeoefend. Een van de meest invloedrijke theologen van onze tijd, Bultmann werd zeer diepgaand door Heidegger beïnvloed.

Onlangs verscheen een belangrijke studie over Heidegger. Ze is van de verleden jaar overleden literatuur criticus Paul Hühnerfeld. Ik las daarover een artikel in „Parool”, dat ik graag aan onze lezers wil doorgeven. Het laat ons er iets van voelen welke krachten er in de moderne filosofie werken. Het artikel is van H. Wielek.

Heeft Martin Heidegger, de auteur van „Sein und Zeit”, een van de belangrijke filosofische werken van onze eeuw, zich door het nationaal-socialisme laten misleiden gedurende enkele jaren? Heeft Heidegger, die op voorstel van de grote Joodse filosoof Edmund Husserl diens opvolger aan de universiteit te Freiburg im Breisgau werd en als rector magnificus in mei 1933 de Duitse jeugd opriep de Führer te volgen, die de bommengooier Schlageter verheerlijkte, die pamfletten tegen de internationale solidariteit schreef, die verkondigde dat Adolf Hitler de Opperste Wet was, zich alleen maar vergist?

Het is vooral deze vraag die de bekende publicist en literatuur-criticus, de in 1960 overleden dr Paul Hühnerfeld in het (zojuist bij List in München verschenen) boekje „In Sachen Heidegger” onderzoekt.

Hij benadert Heidegger vanuit zijn leven en zijn werk, vanuit zijn doen en zijn denken, vanuit zijn gedrag en zijn ideeën: en, ziedaar, het klopt allemaal wonderwel. Het is niet zo, dat wij Heidegger een kortstondige vergissing zouden moeten vergeven. De waarde van deze studie van Hühnerfeld ligt voornamelijk in het feit dat het licht op de Heidegger van vóór en ná het derde rijk valt.

Natuurlijk kan in een dergelijk geschrift niet worden verzwegen dat Heidegger tijdens het Hitlerisme „schreckliche Aufrufe” in elkaar flanst die „das meiste übertreffen, was von deutschen Professoren damals gesagt worden ist”, dat deze „Kampfaufrufe” van een schrikkelijke menselijke en artistieke vulgariteit getuigen, dat dit gebeurde terwijl enkele van zijn meest briljante collega's, vrienden, leerlingen door het regime vervolgd werden (Husserl, Jaspers, Barth, Löwith).

Wie de ontwikkeling van Heidegger van voor 1933 volgt, komt tot de conclusie dat het niet meer dan logisch was dat hij bij Hitler belandde: het Duitse fascisme en het denken van Heidegger hebben gemeenschappelijke wortels. Zij gaan allebei uit van ressentiment tegen intellect en weten, van een gevaarlijk irrationalisme, van een niet minder funeste romantiek, gemengd met nationalisme en intolerantie tegenover andersdenkenden. Zij zoeken het allebei in mystiek en provincialisme, zij verafschuwen de grote stad.

„In de nationaal-socialisten”, schrijft Hühnerfeld, „bezat het misleide Duitsland de meest gewetenloze massale beweging, in Heidegger zijn subtielste genie”. Zodra Heidegger het goed vond het kwade te verdedigen, schrok hij er niet voor terug de zin van klassieke uitspraken — b.v. van Plato — te verdraaien, ja te vervalsen.

Heel het verleden van Heidegger maakte dat hij de filosoof van het nationaal-socialisme moest worden. Zijn wijsgerige begeleiding van de fascistische misdaden berustte dus niet op een vergissing, niet op een plotselinge verstandsverbijstering; het was geen episode. Het was een consequent gevolg van Heideggers denken en schrijven. En Heideggers woorden uit de jaren dertig „De Führer zelf en alleen is de tegenwoordige en toekomstige werkelijkheid en haar wet” zijn niet uit opportunisme voortgekomen. Een motief om Heidegger te verontschuldigen? Zijn schuld is des te groter.

Maar draagt hier niet de negentiende eeuw met haar beroemde Sturm und Drang, met haar romantiek en verwarrend irrationalisme de schuld? Móest een Duits filosoof die hier zijn geestelijk vertrekpunt vond, niet automatisch een weg volgen die de weg van Heidegger werd? Zouden echter ooit Schopenhauer en Nietzsche — de door de nazi's misbruikte en onjuist geciteerde Nietzsche — een Hitler hebben aanvaard, laat staan gepropageerd en aanbeden? De vraag stellen is haar ontkennend beantwoorden.

En ná 1945? In 1953 verschenen teksten van Heideggers in '35 gehouden colleges („Einführung in die Metaphysik”). In deze bundel staan de voor het eerst gepubliceerde, in het derde rijk uitgesproken woorden: „Was heute vollends als Philosophie des Nationalsozialismus herumboten wird, aber mit der inneren Wahrheit und Grosse der Bewegung nicht das geringste zu tun hat, das macht seine Fischzüge in diesen trüben Gewässern der Werte und der Ganzheiten”.

Paul Hühnerfeld merkt hierbij op: „Aangezien deze regels in 1953 zonder commentaar voor het eerst gepubliceerd werden, mag verondersteld worden dat zij onveranderd de huidige opvatting van Heidegger weergeven”. Vóór 1933: de geniale profeet van het niets, verkondiger van ideeën die de academische jeugd in de armen van het nationaal-socialisme moesten drijven. Tijdens het glorieuze derde rijk: de grote filosoof en de vlag die het Duitse fascisme dekte. Na 1945, na Auschwitz en Treblinka: de volhardende romantiseerder van de „innerlijke waarheid en grootheid” van het Hitlerisme — dat is Martin Heidegger.

Dat is „de zaak Heidegger”, geanalyseerd in het glasheldere essay van Paul Hühnerfeld. Deze — nog en weer — actuele publikatie toont aan dat zich eigenlijk niemand mag verbazen dat het tot een „zaak Heidegger” is gekomen.

C. V.

## VAN HIER EN GINDS

### Honderduizend zendingen

De wereldzending ontplooit in deze tijd een enorme krachtsinspanning; er zijn thans 100.000 zendingen op hun verschillende posten. In de loop van de laatste 15 jaar is het aantal zendingen, die ver van hun vaderland arbeiden, vervijfvoudigd. Hierbij komt dat vele van de jonge kerken in Afrika en Azië zelfstandig zijn geworden, zodat zij nu door inheemse christenen worden geleid- en zelf zendingen naar andere landen uitzenden.

Vooruit uit Afrika komt de roep om evangelisten en andere zendingsmedewerkers. Velen hebben zich reeds ter beschikking gesteld: zakenlieden, landbouwdeskundigen en journalisten. Uit Amerika komt het grootste aantal, maar ook Ierland zendt grote scharen medewerkers in dienst der zending uit.

### Voor de blinden

Het Nederlandse Bijbelgenootschap te Amsterdam heeft een fonds gesticht tot het financieren van het opnemen van bijbelboeken door middel van bandrecorders ten behoeve van blinden. Het genootschap heeft geëxperimenteerd met een grote verscheidenheid van stemmenmateriaal. Het boek der Psalmen is inmiddels geheel gereed gekomen. Aan het opnemen van andere bijbelgedeelten wordt gewerkt. Er blijkt een zeer grote vraag onder de blinden te bestaan naar de gesproken bijbel.

Teneinde de nodige gelden voor het fonds bijeen te brengen is het bijbelgenootschap begonnen met een zgn. leeswijzer-actie onder het motto „Help de blinde de bijbel te horen”.

### Persbericht

#### THEOLOGISCHE HOGESCHOOL

Ten vervolge op een vorig bericht wordt van de kant van de Hogeschool nog het volgende medegedeeld met betrekking tot de openbare promotie op donderdag 29 juni a.s.:

1. De voor bijwoning der plechtigheid aangevraagde kaarten worden dezer dagen verzonden aan de aanvragers. Men wordt verzocht thans geen kaarten meer aan te vragen, daar het beschikbare aantal reeds een bestemming kreeg. Evenzeer wordt aan verdere belangstellenden aanbevolen zich niet alsnog zonder kaart naar de samenkomst te begeven; het zal nodig zijn de voor een ordelijk verloop getroffen maatregelen te handhaven. Op ieders medewerking wordt daartoe een beroep gedaan.

2. De zaal zal toegankelijk zijn van 14.15 uur af. Te 14.45 uur (kwart voor drie) uiterlijk dienen alle bezoekers in de zaal gezeten te zijn. Men wordt wel verzocht zich te schikken naar deze en naar eventuele door de pedel of zijn assistenten ter plaatse te geven aanwijzingen.

3. Bovenstaande regelingen zijn getroffen, mede om het karakter van een openbare promotie te kunnen bewaren. In verband daarmee wordt voorts herinnerd aan de academische regel, dat ieder die van de gelegenheid tot oppositie gebruik wenst te maken, hetzij suo iure, hetzij op gezag van de rector, het voornemen daartoe vóór de aanvang van de plechtigheid aan de rector bekend maakt; deze zal daartoe via de pedel te bereiken zijn.

## KERKNIEUWS

**Bevestiging en Intree.** Na bevestigd te zijn door ds M. van Dooren te Rouveen die daarbij preekte over 2 Tim. 3 : 14—17 deed Ds J. R. Wiskerke zijn intree in de geref. kerk van Middelburg. Zijn intrepreek had tot tekst 2 Tim. 4 : 1—5.

**Evangelisatiecongres.** Dit congres zal D.V. dit jaar worden gehouden te Ermelo op 17, 18 en 19 juli a.s. Sprekers zullen zijn ds A. J. Krijtenburg (Onze oecumenische taak), ds J. M. Zinkstok (Evangelisatie in een welvaartsstaat), ds D. Vreugdenhil (Nieuwe mogelijkheden).

Deelnameprijs is f 12.50 per persoon. Opgave voor deelneming (met het overmaken van het bedrag bij br S. Ubels, Jac. Catslaan 45, Ermelo, girono 907263 voor 1 juli a.s.

**Kerkdiensten Ouddorp.** Aan belanghebbenden wordt medegedeeld, dat door de Geref. Kerk van Middelharnis ten behoeve van de vakantiegangers te Ouddorp weer diensten belegd worden in het gebouw „De Floopies” gelegen tegenover de speeltuin aan de Oosterweg.

De dienst vangt aan om half 9 v.m. Des gewenst is per bus de middagdienst te Middelharnis bereikbaar: om half 5, gebouw Zandpad 42.

In verband met deze regeling is de ochtenddienst te Middelharnis verzet naar half 11. Voorlopig betreft dit de zondagen 18 en 25 juni en voorts die zondagen waarop voldoende aanwezigen te Ouddorp kunnen worden verwacht. Nadere opgaven van vakantie of inlichtingen bij de scriba: B. Grätz, Voorstraat 10 te Middelharnis. Tel. 01870-2067.

**Catechismus in de Zulutaal.** Naar in het kerkblad van Kampen werd medegedeeld is Ds Vonkeman bezig de catechismus te vertalen in de Zulu-taal. Hij is reeds gevorderd tot vraag en antwoord 90.

**Adressen.** Assen: L. Ubels, Julianastraat 12, Assen; Deventer: Chr. G. van Dongen, Raamstraat 32, Deventer.

### ROTTERDAM

Chr. School voor individueel gericht Onderwijs (L.O.M.) Mauritsstraat 84, gevraagd een

### ONDERWIJZER,

vereist hoofdacte J.N.R.  
Klasse van 16 leerlingen B.L.O.  
Marge f 900.—.

Sollicitatie aan het hoofd der School,  
F. Groenendijk, Bergselaan 34c, Rotterdam-11.

De HEERE verblijdde ons met de geboorte van

### JAN MARIUS

D. Louwerse  
P. Louwerse-v. Es  
Wim  
Gerda  
Peter

Wormerveer, 15 juni 1961  
Wandelweg 172.

Tijdelijk: Gem. Ziekenhuis, Wormerveer

**Abonnementen s.v.p. bij vooruitbetaling door storting op giroreken. 233117 t.n.v. Drukkerij Steenberg, Zeist, met vermelding voor „Opbouw”.**

**Abonnementsprijs: f 5.- p. halfj. - f 10.- p. j. Studenten abonnement f 6.- per jaar. Losse nummers 25 cent. Buitenland: f 6.25 per halfjaar - f 12.50 per jaar.**